

บทความวิชาการ

วิทยานิพนธ์ด้านวรรณคดีแบบฉบับ (พ.ศ. 2531-2540) *

Theses in Classic Thai Literature (1988 – 1997)

กอบกาญจน์ ภิญโญมารค

ปร.ด.(ภาษาไทย),อาจารย์, ภาควิชาภาษาไทย

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

Abstract

An investigation of theses in classic Thai literature from 1988 to 1997 reveals several weaknesses resulting from inadequate knowledge and skills in literary criticism, especially in establishing research questions, analysis and interpretation, and in the concept regarding literary evaluation. Consequently, the studies of classic Thai literature in this period are just replication of those in the former decade. Although some theses have set up bodies of knowledge contributing to literary study, their influences still remain negligible.

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในโครงการเมธีวิจัยอาวุโสเรื่อง “สถานะและบทบาทของการวิจารณ์ในการศึกษาวรรณคดีไทย” ซึ่งมี รองศาสตราจารย์ ดร.ดวงมน จิตรจันทน์ เป็นหัวหน้าโครงการ โดยได้รับทุนอุดหนุนจากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

Keywords : classic Thai literature, literary criticism, theses

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ด้านวรรณคดีแบบฉบับของไทย (พ.ศ.2531-2540) โดยภาพรวมยังคงมีจุดอ่อน อันเกิดจากกระบวนการศึกษาที่พึ่งพาการหาความรู้ และทักษะทางวรรณคดีวิจารณ์ โดยเฉพาะการตั้งโจทย์วิจัย รวมทั้งการวิเคราะห์ ตีความ และมโนทัศน์ในการประเมินคุณค่าวรรณคดี ยังซ้ำรอยวิทยานิพนธ์ในทศวรรษก่อน แม้มีวิทยานิพนธ์บางเล่มที่สร้างองค์ความรู้ อันน่าจะเอื้อประโยชน์แก่วงวรรณคดีศึกษา แต่ก็ยังไม่ส่งผลกระทบต่อการวิจัยในระยะนี้เท่าที่ควร

คำสำคัญ : วรรณคดีแบบฉบับ วรรณคดีวิจารณ์ วิทยานิพนธ์

ความนำ

วรรณคดีเป็นศิลปกรรมที่สร้างสรรค์ด้วยภาษา ดำรงอยู่ในครรลองชีวิตไทยมายาวนาน ดังกล่าวได้ว่า ไม่มียุคใดขาดวรรณคดีหรือวรรณกรรม ในส่วนผลงานที่เรียกว่าวรรณคดีแบบฉบับ ซึ่งผ่านการพิสูจน์ของกาลเวลามาแล้ว และยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน มักจัดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมซึ่งบ่งชี้ภูมิปัญญา เมื่อมีการศึกษาวรรณคดีในการศึกษาอย่างเป็นทางการโดยเฉพาะในระดับบัณฑิตศึกษา การพินิจวิเคราะห์วรรณคดีในกิจกรรมการวิจัยด้วยระเบียบวิธีทางวรรณคดีวิจารณ์ ย่อมได้รับความคาดหวังว่าจะเป็นปัจจัยสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ ที่มีคุณค่าต่อการสร้างสติปัญญาแก่บุคคลและขยายวงกว้างสู่สังคม

ตั้งแต่เริ่มเปิดสอนวิชาวรรณคดีไทยในระดับบัณฑิตศึกษา การศึกษา บทประพันธ์ร่วมสมัยยังไม่เป็นที่สนใจนัก จนถึงราวต้นทศวรรษ 2510 ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ได้เขียนบทความ “หัวใจของวรรณคดีไทย” ใน **วรรณไวทยาการ** (วรรณคดี) (พิมพ์ครั้งแรกปีพ.ศ. 2514) อภิปรายถึงความเป็นมาของวรรณคดีไทยเมื่อเข้าสู่สมัยใหม่ ผ่าน “ยุคทวยราษฎร์” ถึงปัจจุบัน และมีการจัดสัมมนาเรื่อง “การสอนวรรณกรรมไทยปัจจุบันระดับอุดมศึกษา” เมื่อปี 2515 (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2530: 75) ในช่วงเดียวกันนั้นที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีการปรับใช้วรรณคดีวิจารณ์กับการศึกษา วรรณคดีไทยในระดับปริญญาโทบัณฑิต เน้นการวิจารณ์แผนใหม่ที่เรียกว่า New Criticism (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2530 : 67) แนวทางการวิจารณ์นี้จะกระตุ้นให้เกิดความใส่ใจต่อบทงานประพันธ์มากขึ้น

จนถึงระยะ พ.ศ. 2520-2530 วิทยานิพนธ์ทางวรรณคดีแบบฉบับซึ่งเป็นวิทยานิพนธ์ส่วนใหญ่ ได้ใช้แนววิจารณ์เชิงสุนทรียศาสตร์เป็นหลักในการศึกษาวิเคราะห์ประเมินค่าวรรณคดี ในการศึกษาของ โชชิตา มณีใส (2553) พบว่า มีการศึกษาในเชิงประวัติหรือการแสวงหาความรู้ทางวัฒนธรรมน้อยกว่าการศึกษาค้นคว้าด้านวรรณศิลป์ และการศึกษาวรรณคดีเฉพาะเล่มพบมากที่สุด จุดอ่อนของวิทยานิพนธ์ส่วนใหญ่อยู่ที่การเน้นวิเคราะห์รูปแบบโดยขาดการเชื่อมโยงกับเนื้อหา หรือกล่าวได้ว่าขาดการตีความ แม้วิทยานิพนธ์หลายเรื่องในทศวรรษนี้จะชี้ความวิริยะของผู้ศึกษาที่พยายามแจกแจงข้อมูลก็ยังไม่สามารถแสดงคุณค่าของวรรณคดีในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ที่สะท้อนภูมิปัญญาได้อย่างหนักแน่นนัก โชชิตาได้ชี้ว่าข้อบกพร่องอย่างสำคัญคือ ความอ่อนแอของความรู้ทางวรรณคดีวิจารณ์ การขาดกระบวนการบูรณาการผลการศึกษา โดยเฉพาะในแง่กลวิธีและการ

ตีความหมาย ไปจนถึงการด่วนสรุปว่าบทประพันธ์มีคุณค่าเนื่องจากสะท้อนความจริงอย่างข้อเท็จจริง ทั้งที่ควรพิจารณาว่างานวรรณศิลป์เป็นชุมพลแห่งปัญญา ซึ่งผู้ศึกษาต้องขุดค้นออกมา จึงน่าสนใจศึกษาต่อไปว่า ในช่วงทศวรรษถัดมา (พ.ศ. 2531-2540) วิทยานิพนธ์ด้านวรรณคดีแบบฉบับของไทย มีลักษณะและแนวโน้มไปในทิศทางใด ในบทความนี้จะพิจารณาเป็น 2 หัวข้อ ได้แก่ **แนวทางการศึกษาวิจัยในวิทยานิพนธ์ และ วิธีการศึกษา**

แนวทางการศึกษาวิจัยในวิทยานิพนธ์

วิทยานิพนธ์ด้านวรรณคดีแบบฉบับ ซึ่งนำเสนอในระหว่างปี พ.ศ. 2531-2540 มีแนวทางการศึกษาวิจัยดังนี้

1. การศึกษาองค์ประกอบของวรรณคดี

1.1 การศึกษาองค์ประกอบของวรรณคดีตามแนวสุนทรียศาสตร์

วิทยานิพนธ์ด้านวรรณคดีแบบฉบับระหว่าง พ.ศ. 2531-2540 ยังคงนิยมและยึดสุนทรียศาสตร์เป็นแนวหลักของการศึกษาวิจัยเช่นเดียวกับในช่วงทศวรรษก่อน ส่วนใหญ่เน้นวิเคราะห์องค์ประกอบของวรรณคดี เพื่อประเมินคุณค่าโดยเฉพาะทางด้านวรรณศิลป์ ส่วนด้านสังคมและวัฒนธรรมเป็นส่วนเสริม ดังเช่น “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องจันทกีนนรคำฉันท์” ของ สัณญลักษณ์ มณีใส (2531) “กาพย์เห่เรือ: การศึกษาเชิงวิเคราะห์” ของ วาสนา เผ่าพุทธชาติ (2533) “การใช้ภาษาในการสร้างภาพพจน์ในไตรภูมิพระร่วง” ของ จินตนา พุทธิเมตตะ (2536) “การวิเคราะห์ศฤงคารรสใน พระนลคำหลวง สวาทิตรี ศกุนตลา และมัทนะพาธา” ของ ศศิธร แสงเจริญ (2537) “โวหารภาพพจน์ในนิราศสุนทรภู่” ของ ยุวดี ดำรงพันธ์ (2537) “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทละครพระราชานิพนธ์เรื่องดาหลัง” ของ อโนทัย จินาพร (2539)

“การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทละครนอก พระนิพนธ์ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์” ของ จตุพร มีสกุล (2540) และ “การสร้างอารมณ์สะท้อนใจในบทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 ” ของ สุภัค มหาวรรค (2540)

1.2 การศึกษาองค์ประกอบของวรรณคดีบางประเด็น

วิทยานิพนธ์แนวนี้นั้นเน้นศึกษาองค์ประกอบของวรรณคดีในบางประเด็นที่สนใจ เช่น ตัวละคร ได้แก่ “บทบาทของพราหมณ์ในวรรณคดีไทย” ของ มนตรี มีเนียม (2531) “ภาพของพระลอที่ปรากฏในบทละคร” ของ บุญเย็น สุวรรณศรี (2532) “ตัวละครหญิงในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 1893-2394) ” ของ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2534) “สถานภาพและบทบาทของแม่ที่ปรากฏในวรรณคดีไทย” ของ วิไลลักษณ์ ทองช่วย (2535) “บทบาทของตัวละครปรีชาในวรรณคดีไทย” ของ สิริวรรณ วงษ์ทัต (2535) และประเด็นอื่น ๆ อาทิ “ผ้าในวรรณคดีไทย” ของ เสถียร แป้นเหลือ (2533) “บทบาทพิเศษของม้าในวรรณคดีไทย” ของ ไสภณ ชูช่วย (2536) “แหวน: ในฐานะองค์ประกอบของเรื่องในวรรณคดีไทย” ของ อาภรณ์ กลแกม (2539) และ “กโหลบายในเรื่องราชาธิราช: การศึกษาวิเคราะห์” ของ อนันต์ จิตบุญ (2540)

2. การศึกษาเชิงสังคม

การศึกษานี้มุ่งวิเคราะห์วัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ระบบสังคม และการเมืองการปกครองที่ปรากฏในวรรณคดี เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคม โดยใช้ทฤษฎีสังคมวิทยาเลือกพิจารณาวรรณคดีในบางแง่มุม อาทิ “ความคิดทางสังคมในวรรณกรรมสมัยสุโขทัย” ของ วารี สามารถ (2531) “วิเคราะห์ความเชื่อในเรื่องพระอภัยมณี” ของ ไพโรจน์

นรชาติดำรงวิทย์ (2533) “ภาพลักษณ์ของผู้ปกครองในบทละครรามเกียรติ์ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี” ของ วัฒนชัย หมน้อย (2533) และ “โครงสร้างของ สังคมในรามเกียรติ์ฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1” ของ เสาวณิต จุลวงศ์ (2536)

3. การศึกษาเชิงปรัชญา

วิทยานิพนธ์แนวนี้นั้นเน้นศึกษาความคิดด้านศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ที่ปรากฏในวรรณคดี เช่น “การศึกษาเรื่องไตรภูมิโลกวินิจจยถา” ของ วารุณี ศิริวัฒนธนา (2531) “วิเคราะห์พฤติกรรมของพระเวสสันดร พระลอ ขุนแผน และอริหะนา ตามแนวจริยศาสตร์” ของ พิระพันธุ์ บุญโพธิ์แก้ว (2532) “การศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมของตัวละครในวรรณคดีเรื่องสามก๊กตามแนว จริยศาสตร์” ของ พรรณี สุวรรณรัตน์ (2539) “โคลงโลกนิติ: วิเคราะห์ในแง่ จริยธรรม” ของ เรณู เย็นใจ (2539) และ “พุทธปรัชญาเถรวาทในพระอภัยมณี” ของ ไสภณ พุทษวานิช (2539)

4. การศึกษาแนวจิตวิทยา

การใช้ความรู้ทางจิตวิทยาในการวิเคราะห์วรรณคดี จัดเป็นแนวทาง ใหม่ในต้นทศวรรษ 2510 ภายหลังที่ ชลธิรา กลัดอยู่ (2512) ได้ใช้แนวทางนี้ใน การวิเคราะห์พฤติกรรมของขุนแผน ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “การนำวรรณคดี วิจาร์ณแผนใหม่แบบตะวันตกมาใช้กับวรรณคดีไทย” ซึ่งจัดเป็นงานระยะ บุกเบิก ในปีต่อมา สุวรรณา เกรียงไกรเพชร (2513) ก็ใช้หลักจิตวิทยาเป็นส่วน หนึ่งของการศึกษาเรื่อง “พระอภัยมณี : การศึกษาในเชิงวรรณคดีวิจารณ์”

การพิจารณาพฤติกรรมของตัวละครตามหลักจิตวิทยา หรือวิเคราะห์ บุคลิกภาพและพฤติกรรมของตัวละครที่มีปัญหา ปรากฏในวิทยานิพนธ์ช่วง ทศวรรษ 2530 สองเล่ม ได้แก่ เรื่อง “วิเคราะห์สาเหตุของการเกิดพฤติกรรมทาง

เพศอันไม่เป็นที่ยอมรับในสังคมไทยของนางวันทอง นางโมรา และนางกากี ในเชิงจิตวิทยา” ของ พวงทอง อองอาจ (2532) และ “การวิเคราะห์พฤติกรรมตัวละครในวรรณคดีมรดกตามทฤษฎีจิตวิทยา” ของ กุลวัชรีย์ ชีระกุล (2540)

5. การศึกษาเปรียบเทียบสำนวนต่าง ๆ

การวิจัยแนวนี้นมุ่งศึกษาวรรณคดีเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่มีหลายสำนวน เพื่อพิจารณาความแตกต่างของเนื้อเรื่อง การใช้คำ และสำนวนโวหาร ได้แก่ “การศึกษาเปรียบเทียบบทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร กับฉบับสำนวนอื่น” ของ ชุมสาย สุวรรณขมภู (2534)

6. การศึกษาเชิงประวัติ

วิทยานิพนธ์ที่ศึกษาแนวนี้นั้นสืบสาวหาความเป็นมาของเรื่องและสมัยที่แต่ง เพื่อต่อการเข้าใจที่มา ลักษณะและระยะเวลาการแพร่กระจาย ตลอดจนความนิยมของวรรณคดีเรื่องนั้น ๆ ส่วนมากจะกระทำควบคู่กับการวิเคราะห์องค์ประกอบต่าง ๆ ของวรรณคดีตามแนวสุนทรียศาสตร์ เช่น “การศึกษาเรื่องมหาภารตะที่ปรากฏในวรรณคดีไทย” ของ นภาพร อัศวะรังสีกุล (2531) และ “วรรณคดีไทยเรื่องอนิรุทธ์ : การศึกษาวิเคราะห์” ของ ชลดา เรื่องรักษลิขิต (2535)

7. การศึกษาประวัติวรรณคดี

การสร้างประวัติวรรณคดีถือเป็นการวิจัยลักษณะหนึ่ง ซึ่งมุ่งแสวงหาภาพรวมของวิวัฒนาการของวรรณคดี หรือภาพรวมของวิวัฒนาการทางปัญญาของกลุ่มคนในกระแสดารแห่งประวัติศาสตร์ โดยอาศัยการตีความวิเคราะห์ วิจักษ์ตัวบทวรรณกรรม และศึกษาบริบททางวัฒนธรรมของงานวรรณกรรมประกอบด้วย (เจตนา นาควัชระ, 2532 : 296, 299) วิทยานิพนธ์ที่ศึกษาแนวนี้นี้ได้แก่เรื่อง “คุณค่าและลักษณะเด่นของวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์

ตอนต้น(พ.ศ. 2325-2394)” ของ ดวงมน จิตรจำนงค์ (2534) ซึ่งเสนอภาพรวมของวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยชี้ความสับสนของโลกทัศน์จากวรรณคดีสมัยอยุธยา การปรับเปลี่ยนที่เป็นนวลักษณ์ และแสดงให้เห็นการดำรงอยู่ของงานวรรณศิลป์ในสถาบันทางสังคม ตลอดจนวิเคราะห์ประเมินค่าวรรณคดียุคนี้ที่มีความหมายสอดคล้องกับบริบททางสังคมวัฒนธรรม

8. การชำระวรรณคดี

ผู้ศึกษาแนวโน้มงานวิจัยวรรณคดีเรื่องเดียวกันจากต้นฉบับหลายฉบับเพื่อสืบหาที่มาและความสับสนของตัวบท โดยพิจารณาเนื้อหา รูปแบบ คำศัพท์ และวิธีการเรียบเรียงเนื้อความ เทียบหาลำนวนที่สันนิษฐานว่าน่าจะถูกต้อง แล้วนำไปสืบสร้างตัวบทซึ่งเชื่อได้ว่าใกล้เคียงกับสำนวนดั้งเดิมมากที่สุด แต่เนื่องด้วยวิธีการศึกษาค่อนข้างยาก ใช้เวลามาก ประกอบกับปัญหาเรื่องการรวบรวมและกำหนดอายุต้นฉบับ เป็นเหตุให้วิทยานิพนธ์ที่ศึกษาแนวโน้มมีไม่มากนัก ดังปรากฏว่าช่วงทศวรรษที่ 2530 พบเพียงหนึ่งเล่มคือ “การชำระวรรณกรรมเรื่องโองการแข่งน้ำ” ของ วุฒิชัย โกศลกาญจน์ (2531)

9. การศึกษาภาษาในวัฒนธรรมการสื่อสาร

วิทยานิพนธ์ที่ศึกษาบทบาทของภาษาในกระบวนการสื่อสาร ทั้งวัจนสารและอวัจนสาร เชื่อมโยงกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ในช่วงเวลานี้พบเพียงเรื่องเดียวได้แก่ “อวัจนสารในวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน” ของ บรรพต ศิริชัย (2533)

หากพิจารณาวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาวิจัยวรรณคดีแบบฉบับตามแนวทางดังกล่าวข้างต้นโดยจำแนกตามขอบเขต ก็พบว่ามีทั้งที่ศึกษาวรรณคดีเฉพาะเล่ม เฉพาะเรื่อง เฉพาะประเภท เฉพาะผู้แต่ง เฉพาะสมัยเฉพาะประเด็น

เช่นเดียวกับในทศวรรษก่อน และพบว่าการศึกษาวรรณคดีเฉพาะเล่มปรากฏมากที่สุด

อนึ่ง สังเกตได้ว่าวิทยานิพนธ์ส่วนใหญ่ระหว่างปี พ.ศ. 2531-2540 เน้นการวิเคราะห์องค์ประกอบของวรรณคดีตามธรรมชาติของงานเป็นสำคัญ ทั้งยังพบว่าแม้มีแนวทางการวิจัยวรรณคดีหลายแนว แต่โดยมากก็อาศัยแนวการศึกษาวิเคราะห์ของวิทยานิพนธ์ที่มีผู้วิจัยไว้แล้วเป็นตัวอย่างในลักษณะตามกันจนขาดความคิดริเริ่มและมุมมองใหม่ จึงอาจกล่าวได้ว่า แนวทางการศึกษาวรรณคดีแบบฉบับในระย่นี้นี้ยังคงสืบเนื่องมาจากผลงานช่วงทศวรรษก่อนหน้า อย่างไรก็ตาม พบว่ามีการศึกษาประวัติวรรณคดีในเชิงวิจารณ์ ซึ่งมีใช่เพียงการรวบรวมข้อมูลขั้นต้น นำมาเรียงกันเข้าตามลำดับก่อนหลัง แต่เป็นการพิจารณาความสัมพันธ์ของวรรณคดีระหว่างยุคและการสร้างสรรค์ชิ้นใหม่ ซึ่งยังไม่มีผู้ทำมาก่อน จึงจัดเป็นก้าวสำคัญยิ่งของการวิจัยวรรณคดีแบบฉบับในทศวรรษนี้

วิธีการศึกษา

การศึกษาวิจัยวรรณคดีแบบฉบับในช่วงทศวรรษที่ 2530 มีข้อสังเกตที่น่าสนใจพิจารณา โดยเฉพาะเรื่องการจัดประเด็นปัญหา การใช้ทฤษฎี ตลอดจนการวิเคราะห์ตีความ และประเมินคุณค่า ดังนี้

1. การจัดประเด็นปัญหาและวิธีการวิจัย

จุดเริ่มต้นของการวิจัยคือการตั้งปัญหา อันจะนำไปสู่กระบวนการศึกษาค้นคว้า ขบคิด เพื่อให้ได้คำตอบ โดยทั่วไปโจทย์วิจัยกับตัวบทประพันธ์มักต้องสัมพันธ์กัน หากศึกษาเฉพาะเรื่องและค่านึงว่าวรรณคดีเป็นศิลปกรรมย่อมต้องพิจารณาวิเคราะห์ตัวบทเพื่อตีความ โดยผ่านการพิจารณาวัสดุคือ

ภาษาและกลวิธีของผู้แต่ง คุณภาพของการวิจัยจึงอยู่ที่ความสามารถในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ ผู้วิจัยที่มุ่งจะศึกษาเนื้อหาทางความคิด โดยละเว้นการพิจารณาองค์ประกอบด้านวรรณศิลป์ คือผู้ที่จำกัดตัวเองและอาจจะเข้าไม่ถึงการสื่อสารในงานที่ไม่สื่อความหมายโดยตรงอย่างวรรณคดี

สังเกตได้ว่า วิทยานิพนธ์ด้านวรรณคดีแบบฉบับระหว่างพ.ศ. 2531-2540 จำนวนมากมีโจทย์หรือประเด็นปัญหาบนฐานความเข้าใจไม่รอบด้าน ข้อบกพร่องจึงมักซ้ำรอยช่วง 10 ปีที่แล้วคือขาดการเชื่อมโยง ส่วนการออกแบบการศึกษาวรรณคดีแบบฉบับในวิทยานิพนธ์บางเรื่อง ซึ่งเป็นโจทย์ใหม่ เช่น ใช้แนวคิดเรื่องอวัจนสารเข้ามาจับโดยเปลี่ยนเพียงตัวบทที่นำมาศึกษา ได้แก่ วิทยานิพนธ์ซึ่งศึกษาอวัจนสารในวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน (2533) ผู้วิจัยเลือกหัวข้อและใช้แนวการวิเคราะห์เช่นเดียวกับที่มีผู้ศึกษาไว้แล้วในทศวรรษก่อน คือ “อวัจนสารในวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี” (2523) การปรับเปลี่ยนเฉพาะตัวบทเท่านั้นอาจจะไม่ใช่ข้อผิดพลาด เพราะบทประพันธ์แต่ละชิ้นอาจมีข้อเด่นต่างกัน เช่น นิยายคำกลอนกับบทเสภาที่แต่งเพื่อขับ หรือความคิดของผู้แต่งในการมองชีวิต แต่เนื่องจากวิทยานิพนธ์เล่มก่อนยังขาดการสังเคราะห์ผลการศึกษา เมื่อผู้วิจัยใช้วิธีเดิมโดยไม่แก้ไข คือ ศึกษาอวัจนสาร 7 ชนิด ได้แก่ วัตถุประสงค์ อารมณ์ภาษา กาลภาษา เทศภาษา ปริภาษา เนตรภาษา และสัมผัสภาษา โดยตั้งเป็นกรอบคิดแล้วสร้างตารางบรรจุตัวอย่างที่ปรากฏในวรรณคดี จากนั้นจึงอธิบายความเฉพาะส่วนที่ยกมา กระทำเช่นเดียวกันนี้ทุกตอนตามลำดับ ตั้งแต่ ตอนที่ 1 กำเนิดขุนช้าง จนถึงตอนที่ 43 จะใช้เถรवाद แล้วก็ยุติการศึกษา จึงเท่ากับย่ำจุดอ่อนของสิบปีก่อน ดังจะยกตัวอย่างการจัดหัวข้อตอนที่ 8 พลายแก้วถูกเกณฑ์ไปทัพ และตัวอย่างการศึกษาในหัวข้ออาการภาษา ต่อไปนี้

ตอนที่ 8 พลายแก้วถูกเกณฑ์ไปทัพ

อาการภาษา

วิจารณ์สาร	อวิจารณ์สาร
หมากพลุคูหีบรีบรวบรวม ใส่ล่วมเหลืยัดยามตะเคียว พ้อทูนหัวผัวคืบมาสวมสู่ อย่าให้พลูของพิมทันแห้งเหี่ยว บุหรี่ยาเพชรบุรณฉุนเจียว ใบตองขอให้เขียวเมื่อคืนมา ค้อยยังชู้ด้วยผัวมาพาขึ้น คลายสะอื้นคลานเข้าไปพับผ้า ประจจะจับกลับเล็กเล็กลอลตา ไปกลางปากำปั่นน้อยนั้นใส่ไป นางจัดแจงหีบผ้ากระจกหวี ตามที่เคียวทำเจ้าจำได้	ในการออกรบนั้นจะต้องเตรียมทั้งเสบียงอาหารและ เครื่องใช้ไปให้พอเพียง ซึ่งในเรื่องการจัดเตรียมนี้เป็นหน้าที่ ของภรรยาหรือญาติมิตรที่จัดการให้ด้วยความรักใคร่ห่วงใย การที่พลายแก้วถูกเกณฑ์ไปทัพครั้งนั้นนางศรีประจันและบ่าว ไพร่ได้จัดเตรียมเสบียงอาหาร ส่วนเรื่องการจัดเตรียมเครื่องใช้ ส่วนตัว เช่น เสื้อผ้า กระจก หวี ฯลฯ นั้น เป็นหน้าที่ของนาง พิม อาการหีบรีบรวบรวม อาการคลานเข้าไปพับผ้าที่นาง พิมสือออกมา เป็นอาการภาษาที่แสดงให้เห็นลักษณะนิสัย ของนางพิมว่ามีความเป็นกุลสตรี รู้จักการปรนนิบัติสามี ลักษณะการ “ประจจะจับ” นั้นยังสื่อให้ทราบถึงลักษณะนิสัย ของนางว่ามีความพิถีพิถัน ละเอียดย่อน

ข้อความในตัวอย่างข้างต้นเป็นตอนที่พลายแก้วถูกเกณฑ์ไปทัพ หาก
พินิจสารอย่างถ้วนถี่จะเห็นได้ว่า นางพิมกำลังตระเตรียมเครื่องใช้ส่วนตัวให้
สามีในบรรยากาศเศร้าโศก เพราะประสบความพลัดพรากโดยไม่ทันตั้งตัว ทั้งที่
เพิ่งจะร่วมหอได้เพียง 2 วัน ความทุกข์ในจิตใจของนางพิมจึงผสมปนเปกัน ทั้ง
ความอาลัยอาวรณ์ ความห่วงใย ความหวั่นวิตกเกรงสามีจะได้รับอันตรายจาก
การทำสงคราม ซึ่งผู้อยู่ข้างหลังไม่สามารถล่วงรู้ชะตากรรมอย่างแน่ชัด

อาการเร่งรีบให้ทันเวลา ขณะเดียวกันก็บรรจงจีบผ้าให้ดูงาม แล้วจัด
ใส่กำปั่นพร้อมกับข้าวของต่าง ๆ ที่จำเป็นอย่างครบถ้วน นอกจากจะแสดงให้เห็น
เห็นความรัก ความเอาใจใส่ที่มีต่อพลายแก้วแล้ว กวียังนำเสนอสารด้วยกลวิธี

อันแนบเนียนผ่านคำพูดปนสะอื้นของนางพิม ที่เอ่ยถึงไบพลูซึ่งกินพร้อมหมาก และไบตองอ่อนที่ใช้มวนบุหรี่ว่า “อย่าให้...ทันแห่งเหี่ยว” และ “ขอให้เหี่ยวเมื่อคืนมา” ความสดของไบพลูและไบตองสื่อนัยแทนระยะเวลาอันสั้นในความหวังของภรรยาผู้รอคอย (อาจจัดเข้าเป็นวัตถุภาษาอันบ่งบอกถึงกาลภาษาได้) อารมณ์ความรู้สึกของนางพิมที่ปรารถนาให้พลายแก้วกลับมาเร็ววัน ในตอนนี้ เชื่อมโยงรับกันอย่างแนบสนิทกับเรื่องในตอนต่อไป ซึ่งทวีความเข้มข้นมากยิ่งขึ้น เมื่อการเฝ้ารออย่างจดจ่อด้วยความรัก ความห่วงหา และความทุกข์ทรมานจากการถูกบังคับให้แต่งงานกับขุนช้าง โดยหวังว่าสามีจะคืนมาให้ฟัง กลายเป็นต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่คาดไม่ถึง เมื่อขุนแผนกลับมาพร้อมเมียใหม่คือนางลาวทอง แล้วปกป้องนางเมื่อวิวาทกัน คำประพันธ์สั้น ๆ ดังกล่าวจึงก่อปรด้วยเนื้อหาทางความคิดและอารมณ์ที่สำคัญเด่นชัดยิ่งกว่า การแสดงถึงหน้าที่ภรรยา ความเป็นกุลสตรี และความพิถีพิถันละเอียดอ่อนของตัวละครดังที่ผู้วิจัยอธิบายไว้เพียงเท่านั้น สิ่งที่ขาดหายไปในงานวิจัยนี้ก็คือไม่มีเป้าหมายชัดเจนว่า การศึกษาอวัจนสารจะเชื่อมโยงกับอวัจนสารที่ทวิใช้สื่อความหมายอย่างไร และประเด็นที่ศึกษาอย่างแยกส่วนนี้สามารถเชื่อมโยงกับโครงเรื่อง แก่นเรื่อง และปรัชญาของเรื่องได้เพียงใด หรือไม่

วิทยานิพนธ์ซึ่งมีปริมาณกว่า 400 หน้า มุ่งตอบคำถามเพียงว่า อวัจนสารในเรื่องมีอะไร อย่างไร และให้ความรู้ทางวัฒนธรรมด้านใด แทนที่จะสร้างความประจักษ์ถึงความเข้าใจชีวิต การวิเคราะห์ที่น่าจะลุ่มลึกและมีคุณค่าต่อผู้รับจึงมีอาจเกิดขึ้นอย่างควรเป็น งานวิจัยนี้อาจสมบูรณ์ยิ่งขึ้นหากผู้เขียนสามารถเชื่อมโยงความรู้เรื่องวัฒนธรรมในรายละเอียดปลีกย่อยให้เข้ากับแก่นเรื่องทั้งด้านความคิดและอารมณ์ ตลอดจนสรุปได้ว่าการศึกษานั้นมีประโยชน์ ช่วยให้เข้าถึงความหมายและคุณค่าของวรรณคดีมากขึ้นอย่างไร

หรือก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ทางวรรณคดีวิจารณ์อย่างไรบ้าง ผู้วิจัยสรุปผลการศึกษาไว้ว่า

วรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผนมีอวัจนสารครบทั้ง 7 ประเภท โดยเรียงลำดับจากที่ปรากฏมากไปหาน้อย ได้แก่ วัตถุภาษา อากาษา กาลภาษา เทศภาษา ปริภาษา เนตรภาษา และสัมผัสภาษา ซึ่งอวัจนสารเหล่านี้ส่วนใหญ่ปรากฏอยู่ในบทบรรยายและบทพรรณนาเกี่ยวกับการดำเนินเรื่อง ฉาก สภาพแวดล้อม ตลอดจนอุปนิสัยและบุคลิกของตัวละคร ส่วนในบทสนทนานั้นมีปรากฏอยู่บ้าง กวีใช้อวัจนสารดังกล่าวสื่อให้ทราบถึงสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทยในสมัยที่แต่งวรรณคดีเรื่องนี้เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ค่านิยม ความเชื่อทางไสยศาสตร์ ลักษณะกฎหมายและระเบียบข้อบังคับ สภาพการศึกษาสงคราม และงานอดิเรกของขุนนาง นอกจากนี้ยังพบว่า อวัจนสารมักจะทำให้ควบคู่กับวัจนสารและมีความสัมพันธ์กัน ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการสื่อสารเชิงอวัจนของ เบอร์กูน (Burgoon) ว่า การใช้อวัจนสารจะเสริมวัจนสารและอวัจนสารอื่น ช่วยให้การสื่อความหมายมีความเด่นชัดยิ่งขึ้น (เน้นในบทความนี้)

หากจัดประเด็นข้อสรุปข้างต้นจะเห็นว่า ประเด็นแรกเน้นปริมาณของการปรากฏของอวัจนสาร แต่ไม่ได้บอกนัยสำคัญของความถี่ว่ามีผลต่อการสื่อความหมายอย่างไร ประเด็นที่สองมุ่งผลการศึกษาที่การทำความเข้าใจสิ่งภายนอกตัวงานในเชิงวัฒนธรรม โดยไม่ได้เชื่อมโยงกับเนื้อหาทางความคิดหรืออารมณ์ใด ๆ ประเด็นที่สามคล้ายจะพิสูจน์ทฤษฎีว่า อวัจนสารช่วยเสริมวัจนสาร แต่น่าเสียดายว่าไม่มีผลการศึกษาในวิทยานิพนธ์นี้เด่นพอ ความพยายามหาข้อมูลเชิงประจักษ์ที่เป็นความถี่ และการพิสูจน์ทฤษฎี (ซึ่งจะใช้ข้อมูลใดก็ได้) ที่ปรากฏในส่วนท้ายก็ไม่ต่างกับผลการวิจัยต้นแบบในปี 2523 ว่า

ในวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณีมีการสื่อสารเชิงอวัจนะ โดยใช้อวัจนสารทั้ง 7 ประเภท คือ เทศภาษา กาลภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อากาษา วัตถุภาษา และปริภาษา โดยเฉพาะอวัจนสารที่เป็นอากาษาที่กวีบรรยายถึง **อากัปกริยาหรือพฤติกรรมของตัวละคร มีปรากฏมากกว่าอวัจนสารประเภทอื่น ๆ** ส่วนที่มีปรากฏน้อยที่สุดได้แก่เนตรภาษา รองลงมาคือสัมผัสภาษา และอวัจนสารเหล่านั้นส่วนใหญ่จะพบในบทบรรยายมากกว่าในบทสนทนา นอกจากนี้ยังพบว่า อวัจนสารในแต่ละประเภทมีความสัมพันธ์กันตลอดเวลาเมื่อมีการสื่อสาร เช่นเดียวกับอวัจนสารและวัจนสารซึ่งมักจะใช้สื่อสารควบคู่กันไป (เน้นในบทความนี้)

นอกจากนี้ยังพบว่า วิทยานิพนธ์บางเรื่องผู้ศึกษาเลือกตั้งประเด็นปัญหาและใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ ทั้งที่ไม่จำเป็นและไม่เหมาะสมกับธรรมชาติของวรรณคดี ซึ่งเป็นงานสร้างสรรค์ประเภทหนึ่งที่มีเนื้อหาทางอารมณ์ ถึงแม้การเน้นวิธีการเชิงปริมาณอาจช่วยลดข้อบกพร่องของอคติ แต่ก็ควรคำนึงถึงคำเตือนว่า

...การที่จะแสวงหา “ความเป็นกลาง” ด้วยการตัดเรื่องของอารมณ์ความรู้สึกจากการศึกษาค้นคว้าทางมนุษยศาสตร์ ก็อาจจะทำให้นักวิจัยติดอยู่กับกิจกรรมทางปัญญาในระดับผิวเผินที่ไม่ถึงแก่นแท้ของศาสตร์ ซึ่งเป็นเรื่องของจิตใจและอารมณ์ความรู้สึก เรื่องของการวิจัยทางมนุษยศาสตร์จึงมักจะเป็นเรื่องของ การที่จะพยายามพรรณนาประสบการณ์ด้วยหลักของตรรกวิทยา โดยวิธีการที่เป็นเหตุเป็นผล ซึ่งทำให้ผู้อื่นเห็นคล้อยตามได้ด้วยวิธีการของเหตุผลเช่นกัน การวิจัยทางมนุษยศาสตร์อาจจะต้องมีลักษณะที่เป็นทั้ง “ปรนัย” และ “อัตนัย” ควบคู่กันไป (เจตนา นาควัชระ, 2538 : 235)

การวิจัยเชิงคุณภาพที่เน้นการตีความเชิงวิจารณ์ (critical interpretation) เป็นการศึกษาความคิดมากกว่าข้อเท็จจริง บางท่านจึงแนะนำว่า “วิธีวิจัยที่เหมาะสมกับวรรณคดีควรเป็นการวิจัยเชิงคุณลักษณะมากกว่าเชิง

ปริมาณ” (กุสุมา รัชสมัย, 2533 : 19) นอกจากนี้เมื่อต้องแสดงเหตุผลของการตีความ ผู้วิจัยก็ต้องการ “ความสันทัดในวิธีการของตรรกวิทยา” (เจตนา นาควัชระ, 2538 : 243) นั่นแสดงว่า เพียงแต่เลือกวิธีวิจัยที่เหมาะสมก็ยังไม่แน่ว่าการวิจัยจะมีคุณภาพ

อาจเป็นด้วยความพะวงว่า การศึกษาที่แม่นยำตรงต้องเป็นการศึกษาเชิงปริมาณหรือปรนัย จึงมีวิธีการศึกษาเช่นนี้อยู่หลายเรื่อง เช่นวิทยานิพนธ์ที่วิเคราะห์โคลงโลกนิติในแง่จริยธรรม ผู้เขียนใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณเป็นสำคัญ โดยมุ่งจำแนกหมวดหมู่จัดกลุ่มจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่องโคลงโลกนิติ พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศรว่ามีจำนวนเท่าไร อย่างไร และสร้างแบบสอบถามเพื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับจริยธรรมของคนไทยปัจจุบัน โดยมีข้าราชการครู ผู้ปกครองนักเรียน และเจ้าอาวาสในจังหวัดชลบุรี จำนวน 395 คน เป็นกลุ่มตัวอย่าง เพื่อตอบคำถามที่ผู้วิจัยคิดขึ้นจากการวิเคราะห์ข้อมูลในโคลงโลกนิติจำนวน 58 ข้อ ซึ่งจัดอยู่ในรูปมาตราส่วนประมาณค่า แบ่งออกเป็น 5 ระดับ ดังเช่น

ข้อความ	ระดับความคิดเห็น				
	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง
- ท่านคบกับบุคคลอื่นด้วยความจริงใจ - ท่านจะทำงานอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเก็บสะสมเงินที่ได้ ไว้ใช้เมื่อสูงอายุ - แม้ปัจจุบันจะเป็นยุคโลกาภิวัตน์ แต่สังคมยังคงชอบผู้ที่ อ่อนน้อมถ่อมตน มีคารวะอยู่เสมอ					

- ท่านรักศักดิ์ศรียิ่งกว่าชีวิตของท่าน					
- ปัจจุบันเป็นยุคโลกาภิวัตน์ การพึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือกัน ยังมีความจำเป็นอยู่					

ผลการศึกษาพบว่า จริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่องโคลงโลกนิติมี 10 หมวด ได้แก่ การคบคน การพูด ความรอบคอบ ความเพียร การรู้จักประมาณตน การเจียมตน การวางตน ความกตัญญู ความรักศักดิ์ศรี และการพึ่งพาอาศัยกัน ส่วนผลการศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับจริยธรรมของคนในสังคมไทยปัจจุบันสรุปได้ว่า จริยธรรมต่าง ๆ ในโคลงโลกนิตียังคงเป็นที่ยอมรับของคนไทยปัจจุบัน

สิ่งที่ชวนให้สนใจพิจารณาในวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ก็คือ ผู้วิจัยอาจอนุมานได้จากการศึกษาตีความบทประพันธ์ด้วยตนเองว่า คำสอนในโคลงโลกนิติส่วนใดยังคงมีคุณค่าต่อผู้คนในยุคปัจจุบัน เนื่องจากอาจใช้เป็นหลักการของการประพฤติปฏิบัติที่จรรโลงจิตใจและความสัมพันธ์ในระบบชีวิตของปัจจุบัน มิพักต้องดำเนินการวิจัยด้วยวิธีวิเคราะห์เชิงสถิติด้วยแบบสอบถาม ซึ่งไม่ได้เจาะลึกเท่าใดนัก กลุ่มตัวอย่างก็เป็นกลุ่มที่น่าจะยึดถือคตินิยมอย่างอนุรักษนิยมเป็นส่วนใหญ่ ทั้งยังอยู่ในจังหวัดชลบุรีเพียงจังหวัดเดียวเท่านั้น คำตอบว่า “จริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่องโคลงโลกนิตียังเป็นที่ยอมรับของคนไทยปัจจุบัน” จึงไม่หนักแน่น

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังไม่สามารถแยกแยะให้เห็นชัดเจนได้ว่า ผู้ตอบแบบสอบถามทั้ง 3 สถานภาพ และเพศหญิง ชาย มีระดับความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญอย่างไร ดังเช่นที่สรุปผลการศึกษาไว้ว่า

- คนไทยปัจจุบันซึ่งประกอบด้วยข้าราชการครู ผู้ปกครองนักเรียน และ
เจ้าอาวาส เมื่อมองโดยรวมให้ความสำคัญในระดับมากกับทุกจริยธรรม

- ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับจริยธรรมของเพศชาย
และหญิงมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

การวิจัยลักษณะนี้จึงกระทำได้เพียงผิวเผิน ขาดน้ำหนัก และไม่
สามารถตอบคำถามในมิติที่แท้ของวรรณคดีได้ กล่าวคือผู้วิจัยมองข้าม
การศึกษาเพื่อตอบคำถามถึงคุณค่าของโคลงโลกนิติในฐานะงานวรรณศิลป์ ที่
มีพลังทางปัญญาและพลังทางสุนทรียะ ทั้งยังมิได้กล่าวถึงในการวิจัยเลยว่า
กวีเลือกใช้กลวิธีใดบ้างในการนำเสนอสารเชิงปรัชญาให้ตราตรึงใจผู้รับและ
ซึมซับเอาเป็นข้อคิดในการดำเนินชีวิต แม้การลงแรงวิจัยครั้งนี้จะบ่งชี้ถึงความ
เพียรพยายาม แต่หากผู้วิจัยปรับการศึกษาเป็นการวิจัยที่เน้นเชิงคุณลักษณะ
มากกว่าเชิงปริมาณก็อาจสร้างผลงานที่น่าสนใจและมีประโยชน์มากยิ่งขึ้น

ในส่วนของวิทยานิพนธ์ที่ใช้วิธีเชิงคุณภาพ เพื่อการตีความเชิงวิจารณ์
แม้จะสอดคล้องกับธรรมชาติของวรรณคดี ซึ่งควรเน้นที่การศึกษาความคิดและ
อารมณ์ความรู้สึกด้วยหลักตรรกวิทยา แต่ก็พบว่ามียุทธวิธีบางประการในส่วน
ของกระบวนการวิจัย ดังจะกล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

2. การใช้ทฤษฎี

หากถ้าวรรณคดีเป็นข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ศึกษาเพื่อสร้างความ
ประจักษ์ในความหมายและคุณค่าของตัวบทย่อมได้แก่วิธีการหรือทฤษฎีทาง
วรรณคดีวิจารณ์ ในช่วงปี พ.ศ. 2531-2540 สังเกตได้ว่า วิทยานิพนธ์โดยมาก
ยังมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เข้าถึงวรรณคดีแบบฉบับได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น แต่ใน
วิทยานิพนธ์บางเรื่อง เช่นที่ใช้แนวจิตวิทยาในการวิจัยวรรณคดีก็พบว่ามีความ
พยายามจะวิเคราะห์วิจารณ์บนพื้นฐานเชิงทฤษฎี ทั้งที่เป็นพื้นฐานอันไม่มั่นคง

นัก อาทิ วิทยานิพนธ์ซึ่งแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างจิตวิทยากับการวิเคราะห์บทบาทและพฤติกรรมของตัวละครในวรรณคดี เรื่อง “วิเคราะห์สาเหตุของการเกิดพฤติกรรมทางเพศอันไม่เป็นที่ยอมรับในสังคมไทยของนางวันทอง นางโมรา และนางกาก็ ในเชิงจิตวิทยา” (2532) และ “การวิเคราะห์พฤติกรรมตัวละครในวรรณคดีมรดกตามทฤษฎีจิตวิทยา” (2540)

การใช้ทฤษฎีทางจิตวิทยามาวិเคราะห์ตัวละครในการศึกษาดังกล่าวนี้นี้ มีระยะห่างจากการศึกษาชั้นบุกเบิกตั้งแต่ต้นทศวรรษที่ 2510¹ ถึง 20 ปีและ 28 ปีตามลำดับ จึงน่าจะได้แสดงการต่อยอดการศึกษาที่ลุ่มลึกยิ่งกว่าเดิม แต่พบว่าผู้ศึกษาดำเนินการวิจัยโดยใช้ทฤษฎีจิตวิทยานุคลิกภาพในลักษณะที่เอาทฤษฎีเป็นตัวตั้ง แล้วพยายามอธิบายพฤติกรรมของตัวละครให้เข้ากับกรอบคิดที่กำหนดไว้ล่วงหน้า นั่น เช่นในวิทยานิพนธ์เล่มแรก ผู้วิจัยกล่าวถึงการอบรมเลี้ยงดูตามฐานะชาติกำเนิด ก่อนได้รับการขบเลี้ยงในวังของท้าวพรหมหัตถ์ว่า มีผลต่อพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ของนางกาก็ ดังนี้

ในช่วงระยะแรก เป็นช่วงที่นางกาก็น่าจะได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัวตามฐานะชาติกำเนิดของนางมาก่อน เนื่องจากผลการศึกษาของนักสังคมวิทยาเกี่ยวกับครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมอยู่ในระดับต่ำนั้นพบว่า ครอบครัวที่มีสภาพเช่นนี้มีแนวโน้มที่จะทำให้เกิดความเสื่อมโทรมทางศีลธรรมของสมาชิกในครอบครัวได้ง่าย และโดยเฉพาะเด็ก ๆ มักจะได้รับการปล่อยปละละเลยไม่ได้รับการอบรมที่ดี (สุพัตรา สุภาพ, 2527 : 132) ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ เมื่อนำมาพิจารณาพฤติกรรมของ

¹ วิทยานิพนธ์ซึ่งจัดเป็นงานบุกเบิกเรื่อง “การนำวรรณคดีวิจารณ์แบบตะวันตกมาใช้กับวรรณคดีไทย” เป็นการศึกษาของ ชลธิรา กลัดอยู่ (2512) ได้นำหลักจิตวิทยาโดยเฉพาะเรื่องปมวิปริตทางเพศมาวิเคราะห์ตัวละครในเรื่องขุนช้างขุนแผน

นางกาก็แล้ว อาจกล่าวได้ว่า นางได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัวของนางตั้งแต่เกิดจนอายุประมาณ 6 ขวบ หรือมากกว่านั้น ทั้งนี้เพราะเหตุว่านางมีลักษณะพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความเสื่อมโทรมทางด้านศีลธรรม และลักษณะพฤติกรรมเช่นนี้อาจจะถูกฉาบไว้ในตัวของนางมาตั้งแต่ยังเล็ก ๆ แล้ว ซึ่งอธิบายด้วยหลักจิตวิทยาของ ฟรอยด์ได้ว่า ในช่วง 6 ปีแรกของชีวิตจะเป็นช่วงสำคัญในการพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคล ดังนั้นลักษณะพฤติกรรมที่นางแสดงออกมาก็คือ การไม่ปฏิบัติตามศีลธรรมอันดีงาม

ข้อวินิจฉัยที่ชวนจดงดังกล่าวถือเป็นการสันนิษฐานอย่างเดาสุ่ม แล้วสรุปเอาเองแบบดูความโดยปราศจากหลักฐาน เพราะในตัวบทไม่ปรากฏในที่ไหนใดเลยว่า นางกาก็มีภูมิหลังอย่างไร ได้รับการเลี้ยงดูในรูปแบบใด และพระเจ้าพรหมทัตทรงชุบเลี้ยงมาตั้งแต่อายุเท่าใด ผู้วิจัยอ้างบทพระพันธ์ที่ระบุเพียงว่า “...มิเสียที่ที่บำรุงผดุงมา แต่ยังเยาว์คุ่มเท่าเป็นเอกองค์ ปิ่นอนงค์นางในทั้งซ้ายขวา” เพื่อนำมายืนยันว่า “พระเจ้าพรหมทัตกษัตริย์ผู้ครองกรุงพาราณสีเป็นผู้เลี้ยงดูนางมาตั้งแต่นางอายุน้อย เมื่อนางเจริญเติบโตแล้วจึงได้แต่งตั้งให้นางดำรงตำแหน่งมเหสีของพระองค์” การวิเคราะห์ที่คัดลอกมาข้างต้น ได้เผยแพร่บนคิดที่ผลิผลาม ไม่สมเหตุสมผล และปราศจากหลักฐานหรือข้อมูลสนับสนุนที่หนักแน่นชัดเจน

ในวิทยานิพนธ์อีกเล่มหนึ่ง ซึ่งศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมตัวละคร ผู้วิจัยก็ใช้ทฤษฎีจิตวิทยาบุคลิกภาพของซิกมันด์ ฟรอยด์ และ คาร์ล กุสตาฟ ยุง เป็นตัวตั้ง เช่นกำหนดหัวข้อดังต่อไปนี้

พฤติกรรมของนางพิมพิลาไลยหรือนางวันทอง

- 1.พฤติกรรมที่แสดงถึงสัญชาตญาณมุ่งตาย
 - 1.1 พฤติกรรมก้าวร้าวทำลายตนเอง
 - 1.2 พฤติกรรมก้าวร้าวต่อผู้อื่น
- 2.พฤติกรรมวิตกกังวล
 - 2.2 พฤติกรรมที่เกิดจากความวิตกกังวลต่อความเป็นจริง
 - 2.3 พฤติกรรมที่เกิดจากความวิตกกังวลต่อศีลธรรม
3. พฤติกรรมแสดงความเป็นหญิง (ในบุคลิกภาพของผู้หญิง)
 - ความไม่มั่นใจในตนเอง

จากนั้นจึงอธิบายพฤติกรรมของตัวละครเอกในวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ ตามทฤษฎีพร้อมยกตัวอย่างบทประพันธ์ประกอบ เพื่อพิจารณาว่า “ตัวละครแต่ละตัวแสดงพฤติกรรมใดที่สอดคล้องกับทฤษฎีจิตวิทยาทั้งสองทฤษฎี” โดยมีได้บูรณาการการศึกษาเลยว่า พฤติกรรมที่ตัวละครแสดงออกมีความสัมพันธ์อย่างไรกับเนื้อเรื่อง โครงเรื่อง และเนื้อหาทั้งด้านความคิดและอารมณ์ การวิจัยเพื่อสนับสนุนทฤษฎีอย่างกว้าง ๆ เท่านั้น จึงไม่ทำให้ผู้วิจัยแสดงความเข้าใจต่อที่มาที่ไปของพฤติกรรมตัวละคร นอกจากแสดงประโยชน์ของทฤษฎีว่า “ทฤษฎีจิตวิทยามโนทัศน์ทำให้ตัวละครในวรรณคดีมรดกมีความสมจริงใกล้เคียงกับมนุษย์ ซึ่งจะทำให้การเรียนการสอนวรรณคดีเป็นรูปธรรม มีความสนุกสนาน น่าสนใจมากยิ่งขึ้น” ข้อสรุปดังกล่าวนับว่าเบี่ยงเบนจากมโนทัศน์หลักของการศึกษาวรรณคดี ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ชีวิตจากการตีความบทประพันธ์ โดยมีทฤษฎีในศาสตร์อื่นเป็นสิ่งเสริม ความประทับใจของผู้รับขึ้นกับฝีมือผู้ประพันธ์ที่จะเนรมิตให้ตัวละครแสดงบทบาทอย่างมีชีวิตชีวาสมจริงตามความรู้ความเข้าใจของตนว่า บุคคลที่มีลักษณะนิสัยอย่างไร จะแสดงออก

อย่างไร ในสภาพการณ์เช่นไร การใช้ทฤษฎีบุคคลิกภาพจึงไม่ใช่การจัดเข้าช่อง แต่ต้องใช้เสริมการวิเคราะห์ตีความ

การศึกษาในวิทยานิพนธ์ทั้งสองเรื่องนี้แม้พยายามวิเคราะห์พฤติกรรมตัวละครตามประเด็นจิตวิทยา ก็ไม่ได้เชื่อถือความเข้าใจด้วยบทประพันธ์โดยรวม หากล้วนแต่เป็นไปเพื่อพิสูจน์ว่า ตัวละครเหล่านั้นมีลักษณะตรงตามทฤษฎีหรือไม่ น่าเสียดายที่วิทยานิพนธ์ทั้ง 2 เรื่องนี้เป็นการวิจัยแบบลากเข้าทฤษฎี และไปไม่ถึงคำตอบที่พึงได้ หากผู้วิจัยปรับการศึกษาโดยเริ่มต้นที่ตัวบทและเลือกเฟ้นทฤษฎีที่มีประโยชน์แก่การวิเคราะห์วิจารณ์ เพื่อทำความเข้าใจทั้งตัวละครและตัวบท ก็น่าจะเชื่อให้การศึกษาที่มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

ประเด็นสำคัญที่พึงพิจารณาสืบเนื่องจากการตั้งข้อสังเกตข้างต้นก็คือ การศึกษาเชิงสหวิทยาการโดยอาศัยทฤษฎีทางจิตวิทยา ปรัชญา ศาสนา สังคมวิทยา รัฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และอื่น ๆ อันเป็นความรู้ในขอบเขตประสบการณ์มนุษย์มาประกอบการวิเคราะห์ตัวบทน่าจะยังคงมีความจำเป็น เนื่องจากการมุ่งศึกษาแต่วรรณคดีโดยปราศจากความรู้ด้านอื่น อาจทำให้ผู้วิจัยขาดมุมมองที่ลึกซึ้งกว้างขวาง การวิจัยเชิงสหวิทยาการจึงเป็นหนทางที่เชื่อต่อการศึกษาวรรณคดีมากกว่ามุ่งพิจารณาเฉพาะตัวบทเพียงอย่างเดียว

อย่างไรก็ตาม ความรู้ดังกล่าวควรเป็นไปเพื่อสองทางให้สามารถเข้าถึงคุณค่าและความหมายของวรรณคดี มิใช่ใช้วรรณคดีเป็นแหล่งข้อมูลสำหรับพิสูจน์ความรู้ในวิทยาการสาขาต่าง ๆ เหล่านั้น ดังที่มีผู้ชี้ว่า

ความเข้าใจมนุษย์เป็นจุดมุ่งหมายอย่างหนึ่งของการศึกษาวิจัยวรรณกรรม การใช้ความรู้จากสาขาวิชาอื่นที่พยายามศึกษาเพื่อเข้าใจพฤติกรรมและความคิดของมนุษย์ เช่น วิชามานุษยวิทยา ศิลปะ ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์

ฯลฯ เป็นแนวทางในการวิเคราะห์วรรณกรรม จึงเป็นวิธีการศึกษาที่มีประโยชน์และยังทำได้อีกมาก ทั้งนี้จะต้องตั้งเป้าหมายไว้ว่า เป็นการศึกษาเพื่อประโยชน์ทางวรรณกรรม มิใช่ประโยชน์ของสาขาวิชานั้น ๆ ผู้ศึกษาคือผู้ที่อยู่ในวงวิชาการวรรณกรรม มีข้อมูล มีความเข้าใจ และมีมุมมองอย่างนักวิชาการวรรณกรรม แต่ขอเอื้อม “เครื่องมือ” ชูดค้นมาจากวิชาการสาขาอื่น ๆ (กุลสุมารักษ์มนต์, 2548 : 159)

ปัญหาอยู่ที่ว่าผู้วิจัยได้ใช้สหวิทยาการจริงหรือไม่ ความรู้ที่มีเป็นแสงส่องทางแก่กันและกันอย่างไร ช่วยให้เกิดวรรณคดีมากยิ่งขึ้นหรือยังห่างไกลคำถามเหล่านี้จะทำให้ผู้ที่ศึกษาวรรณคดีแบบฉบับในโอกาสต่อไปได้วิเคราะห์ ใคร่ครวญ และนำไปประยุกต์ใช้อย่างระมัดระวัง

3. การวิเคราะห์ ดีความ และประเมินคุณค่า

การวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นตัวบทจำเป็นต้องอาศัยการตีความ ซึ่งเป็นกิจกรรมทางวรรณคดีวิจารณ์ที่จำเป็นอย่างยิ่งในการวิจัย เมื่อใช้วิธีการดังกล่าวก็ต้องมีความรู้ความเข้าใจภาษาและการสื่อความหมายในหลายระดับ โดยเฉพาะความหมายซ่อนเร้น อีกทั้งความสัมพันธ์ของภาษากับวัฒนธรรม จุดอ่อนของการศึกษาจำนวนไม่น้อยในทศวรรษนี้ก็ยังคงเหมือนกับทศวรรษก่อน เห็นได้ชัดในการศึกษาองค์ประกอบที่ขาดการตีความ เพียงแต่จัดหัวข้อการศึกษาเพื่อพิจารณาเป็นส่วน ๆ เช่นในกรณีที่วรรณคดีนั้นเป็นเรื่องเล่าและมีตัวละคร ผู้ศึกษาก็จะจัดประเด็นการศึกษาเป็นโครงเรื่อง เนื้อเรื่อง แก่นเรื่อง ตัวละคร หากกลวิธีดำเนินเรื่อง ลักษณะคำประพันธ์ แล้วจึงกล่าวถึงคุณค่าทางวรรณศิลป์และสังคม หากคุณภาพของการวิเคราะห์หามีความลุ่มลึกเฉียบคม สามารถแสดงลักษณะที่แท้จริงของตัวบทอันเป็นที่มาของคุณค่าดังกล่าว การศึกษาเช่นนี้ก็จะสร้างความรู้ความเข้าใจต่อผลงานสร้างสรรค์ได้มาก แต่หากกระทำตาม ๆ กันโดยไม่คำนึงถึงผลการศึกษา งานวิจัยนั้นก็ไปไม่ถึงการ

แสดงคุณค่า ข้อบกพร่องของการวิเคราะห์ในการศึกษาเหล่านี้ จึงไม่น่าจะอยู่ที่แนวทางการศึกษาวรรณคดีในฐานะศิลปกรรม แต่อยู่ที่การพิจารณาอย่างแยกส่วน เนื่องจากไม่คำนึงว่าองค์ประกอบต้องมีความประสาน (ทั้งความคล้องตามและความขัดกัน) และจำเป็นต้องมีเอกภาพ การศึกษาองค์ประกอบจึงไม่ใช่ศึกษาที่ละส่วนแล้ววางไว้ นั่นคือไม่ได้ใช้ประโยชน์จากแนวทางที่ผู้รู้ทางวรรณคดีได้ชี้แนะไว้แล้วว่า

เพื่อที่จะรู้คุณค่าและความงามของนิพนธ์เล่มหนึ่งเล่มใดได้อย่างถนัดถนี่ เราจำเป็นต้องรู้กฎเกณฑ์ธรรมชาติและเทคนิคของการประพันธ์ชนิดนั้น เป็นต้นว่า ในนวนิยาย (novel) เนื้อเรื่อง (plot) และนิสัยใจคอของคน (character) จะต้องประกอบกันโดยมีส่วนสัดอย่างไร และคำสนทนาได้ตอบ (dialogue) มีความสำคัญอย่างไร ในเรื่องอ่านเล่นที่ดีจะไม่ปรากฏว่าเนื้อเรื่องไปทางหนึ่ง นิสัยใจคอของตัวละครไปอีกทางหนึ่ง เนื้อเรื่องและนิสัยใจคอจะต้องเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกันเสมอ ในเรื่องที่ดี เหตุการณ์เกิดขึ้นเพราะบุคคลนิสัยอย่างหนึ่งได้มาเผชิญกับบุคคลนิสัยใจคออีกอย่างหนึ่ง จึงกล่าวได้ว่านิสัยใจคอของบุคคลเป็นต้นเหตุของเหตุการณ์เหล่านั้น แต่ในทำนองตรงกันข้าม เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมอาจมีอิทธิพลเปลี่ยนแปลงนิสัยใจคอตัวละครก็ได้ ทั้งนี้ตรงตามที่เป็นอยู่ในชีวิตจริง ๆ ส่วนในเรื่องอ่านเล่นแล้ว ๆ นั้น เนื้อเรื่องก้าวหน้าไปโดยไม่มีความสัมพันธ์กับตัวละครเลย ตัวละครเหมือนเป็นหุ่นที่เขาสอด และดูไม่มีความจำเป็นอะไรเสียเลย นอกจากมีไว้เป็นผู้รับเคราะห์กรรมต่าง ๆ เท่านั้น ในส่วนคำสนทนาได้ตอบก็เหมือนกัน ในเรื่องอ่านเล่นที่จัดเป็นวรรณคดีแล้ว เราจะเห็นว่า บทสนทนาเข้ารูปรอยสนิทกับเนื้อเรื่อง ทั้งทำให้เรื่องก้าวหน้าไป และทำให้เราเข้าใจนิสัยใจคอของตัวละครดีขึ้น (วิทย์ ศิวะศรียานนท์, 2541 : 265)

เมื่อวิทยานิพนธ์ขาดขั้นตอนสำคัญคือการตีความบทประพันธ์ ผู้วิจัยก็ไม่สามารถค้นพบความหมายหรือเนื้อหาหลักของบทประพันธ์ และไม่ได้แสดงว่า “วรรณคดีคือชีวิตตามอารมณ์และในสายตาของกวี” (วิทย์ ศิวะศรียานนท์,

2541 : 228) แต่อย่างไรก็ตามของความย่อหย่อนดังกล่าวหากกล่าวว่าเป็นความขาดมโนทัศน์หลัก ก็น่าสงสัยว่าการเรียนการสอนวรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์คงไม่ลงลึกถึงการปฏิบัติ ที่สร้างคุณสมบัติแก่ผู้ศึกษาวิจัยได้เพียงพอ ดังเห็นได้จากวิทยานิพนธ์หลายเรื่อง ซึ่งมุ่งวิเคราะห์ข้อมูลวรรณคดีแบบจัดเข้าช่อง คือตั้งหัวข้อไว้แล้วหาตัวอย่างคำประพันธ์จัดเข้าไปในแต่ละประเด็น โดยให้ความสำคัญกับการถอดความอย่างตรงตัวมากกว่าการตีความในบริบท ดังเช่นเมื่อศึกษาวิเคราะห์ศิลปะการประพันธ์ก็กล่าวถึงลักษณะคำประพันธ์ ธรรมเนียมนิยมในการแต่ง และศิลปะการใช้ภาษาแบบผิวเผิน โดยไม่นำพาต่อการตีความเพื่อเชื่อมโยงถึงเนื้อหาทางความคิด เนื้อหาทางอารมณ์ และทัศนะของผู้แต่ง อาทิตอนหนึ่งในการศึกษารายยาวมหาเวสสันดรชาดก ในหัวข้อ “การใช้คำเรียบง่าย” ดังนี้

การใช้คำในวรรณคดีไทยโดยทั่ว ๆ ไป นอกจากจะมีคำสูงแล้ว ยังมี การใช้คำเรียบง่าย ซึ่งกวีใช้ศิลปะในการเรียบเรียงให้มีความชัดเจน สั้น กระชับ ในข้อเขียน กล่าวโดยสรุปการใช้คำเรียบง่ายจึงได้แก่ การเลือกคำสั้น ๆ ที่เป็น คำไทยแท้ **ไม่มีศัพท์ยากแก่การเข้าใจ** เมื่อนำคำเหล่านี้มาผูกประโยคจะไม่น่าซับซ้อน ไม่อ้อมค้อม ไม่ใช้โวหารฟุ่มเฟือย อ่านแล้วสามารถ**เข้าใจความหมายได้ทันที**

ในรายยาวมหาเวสสันดรชาดก ผู้แต่งได้แต่งด้วยคำง่าย ๆ สื่อความหมายตรงไปตรงมา **ไม่มีศัพท์ยาก สามารถเข้าใจความหมายของคำได้ทันที** ดังตัวอย่าง

กัณฐ์ชุก ในข้อความที่ยกมานี้เป็นข้อความที่ชุกให้นางอมิตตดา จัดเสวยอาหารให้ ซึ่งกวีได้ใช้ข้อความตรงไปตรงมา ชัดเจน **ไม่มีศัพท์ยากที่ต้องแปล**

...สาขิปุ๊ป ปาเตยยั ปฏิยาเทตวา² วันนั้นนางอมิตตาสาวศรี เมื่อ
จะตกแต่งเสปียงให้แก่ชี่ไปทางไกล ออเฒ่าสั่งสิ่งใดเจ้าก็ทำได้สิ่งนั้น ทุกสิ่ง
สรรพเสร็จสรรพสำหรับจะเดินทาง ทั้งลูกเดี๋ยข้าวฟ่างต่าง ๆ ไม่อย่างเดียว ข้าว
เหนียวข้าวเจ้าข้าวเฒ่าข้าวพอง เป็นของเดินทาง ถั่วงาสาคุข้าวตูข้าวตาก
หลาก ๆ ไม่น้อย ที่ใส่น้ำอ้อยอร่อยดีล้ำ น้ำผึ้งหวานฉ่ำ น้ำตาลหวานเฉื่อย
เหน้อย ๆ แก้วนั่น ผ่อนลงถุงได้ ยัดใส่ย่ามละว่า นักหนาขับซ้อน อ้ายที่ไหนกิน
ก่อนผ่อนไว้ข้างบน ที่ไหนเมื่อจนจะได้กินนาน ๆ จัดลงไว้ข้างล่าง ต่าง ๆ สารพัด
...
สำนักวัดสังข์กระจาย (เน้นในบทความนี้)

เมื่อกล่าววาวรรณคดีไทยทั่วไปใช้ทั้งคำสูงและ “คำเรียบง่าย” ผู้ศึกษา
ไม่ได้ขยายความว่า มีเงื่อนไขใดกำหนด มีการใช้ระดับภาษาต่างกันในเรื่อง
เดียวกันหรือไม่ ในสถานการณ์การสื่อสารอย่างไร ถ้าใช้แยกกันในเรื่อง
ตัวแปรของระดับภาษาคือประเภทของงาน (genre) ความคาดหวังของผู้แต่ง
ต่อผู้รับสาร ฯลฯ หรือไม่ ในกรณีนี้ กัณฑ์ชูชกในร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก
เนื้อความแสดงวิถีชีวิตชาวบ้าน ย่อมไม่เหมาะกับคำระดับสูงแน่นอน แต่ควร
พิจารณาว่า ชูชกและนางอมิตตาแม้อยู่ในสภาพยากจน ก็มีความ
ละเอียดลออในการจัดเตรียมอาหารได้เหมาะกับสถานการณ์ มีภูมิปัญญาใน
ระดับน่าชื่นชม ไม่ใช่ผู้ที่บกพร่องไปเสียทุกด้าน

น่าสนใจว่าเพราะเหตุใดผู้ศึกษาจึงเน้นว่า ความง่ายมีคุณค่าตรงที่ทำให้
ให้เข้าใจได้ทันที เพราะตรงไปตรงมาไม่ต้องแปล แต่ไม่สนใจว่าความหมายที่
เข้าใจได้นั้นคืออะไร แสดงตัวตนส่วนใดของตัวละครให้ประทับใจในแง่ใดบ้าง
หรือไม่ ทั้งยังไม่ได้โยงกับแก่นเรื่องหรือปรัชญาของผู้แต่ง นอกจากนี้การใช้คำ

² ต้นฉบับที่ถูกต้องคือ *สา ขิปุ๊ป ปาเตยยั* (มหาเวสสันดรชาดก ฉบับ 13 กัณฑ์, 2524 : 153) แปล
โดยพยัญชนะว่า อันว่าเขา (ผู้หญิง) ได้จัดแจงแล้วโดยเร็ว ซึ่งเสปียง

เรียบง่ายในแต่ละสถานการณ์ ยังแฝงบรรยากาศและอารมณ์ความรู้สึกต่างกัน หากกล่าวว่าวรรณคดีไทยทั่วไปก็มีการใช้คำเรียบง่ายเหมือน ๆ กัน เพียงแต่ยกตัวอย่างจากส่วนใดก็ได้ของตัวบท เพื่อแสดงว่ามีระดับภาษาเช่นนั้นอยู่จริง ก็ยังไม่ช่วยให้เข้าใจวรรณคดีหรือบทประพันธ์ในขอบเขตการศึกษาแต่อย่างใด

บทประพันธ์ซึ่งยกมาเป็นตัวอย่าง แม้จะ “ใช้ข้อความตรงไปตรงมา ชัดเจน ไม่มีศัพท์ยากที่ต้องแปล” แต่ก็ได้หมายความว่า จะรับสารได้อย่างผ่าน ๆ ผู้แต่งร่ายยาวสำนวนนี้ นอกจากจะเลือกคำที่มีเสียงสัมผัส ฟังไพเราะ สละสลวยแล้ว ยังให้ภาพอาหารอย่างหลากหลายพร้อมทั้งรสชาติ บ่งบอกถึง การทำหน้าที่ภรรยาของนางอมิตตดา สอดคล้องกับที่ทำให้พราหมณ์อื่น ๆ อิจฉาซุก เมื่อคำนึงว่าบทประพันธ์นี้แปลจากคาถาในอรรถกถา ก็เห็น อัจฉริยภาพของกวีที่แปลและเรียบเรียงในลักษณะขยายความได้อย่าง สร้างสรรค์ มิได้ลอกเลียนมหาชาติที่มีอยู่ก่อน

วิทยานิพนธ์อีกเล่มหนึ่ง ซึ่งศึกษาการใช้ภาพพจน์ 7 ประเภทใน วรรณคดีร้อยกรองสมัยอยุธยาตอนต้น ได้แก่ อุปมา อุปลักษณ์ อดิพจน์ บุคลาธิษฐาน สมพจน์ย ปฏิพจน์ และการกล่าวอ้างอิงหรือทำความ ก็กระทำ ในลักษณะกำหนดเกณฑ์ แล้ววิเคราะห์วรรณคดีด้วยการคัดตัวอย่าง โดยไม่ อธิบายตีความตัวอย่างเหล่านั้น เมื่อทำครบทุกประเด็นตามขอบเขตการศึกษา ก็เป็นอันจบ เช่นเมื่อศึกษาภาพพจน์ประเภทอุปมา ก็จำแนกหัวข้อเป็น 16 หัวข้อ คือ ความงาม (ความงามของบุคคล ความงามของส่วนต่าง ๆ ของ ร่างกาย) อารมณ์ ภูเขาอากาศ บุคคล ภาวะต่าง ๆ ธรรมชาติ กองทัพและ การต่อสู้ เมืองและปราสาทราชวัง สัตว์ สี เสียง ใจ รัศมี คำพูด บุญคุณ และอื่น ๆ สังเกตได้ว่า หัวข้อเหล่านี้ไม่มีเกณฑ์กำหนดชัดเจนและไม่ได้ พิจารณาตามเนื้อหาหลัก เมื่อยกตัวอย่างก็คัดเฉพาะส่วน แยกเป็นเรื่อง ๆ ดัง

จะกล่าวถึงหัวข้อ “6. ธรรมชาติ” (ในหัวข้อใหญ่ อุปมา) มาเป็นตัวอย่างของวิธีการศึกษา ในวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ผู้ศึกษาแบ่งหัวข้อธรรมชาติ เป็น 7 หัวข้อย่อย คือ พืชพรรณป่าไม้ น้ำ-สระน้ำ ดอกไม้ หญ้า เสียงนกร้อง นก และ เม็ดฝน ในที่นี้จะยกเฉพาะ 6.1 ให้เห็นวิธีจัดหัวข้อย่อย

6. ธรรมชาติ

6.1 พืชพรรณป่าไม้

6.1.1 เปรียบกิ่งไม้งามเหมือนไม้สวรรค์

ตอนพราวนเจตบุตรพรรณนาพรรณไม้ในป่าหิมพานต์

“บุตตชีวา จ ภูกุฎา คำไก่อ ไตรไตรตรว่าง กิ่งกระชางเอกไม้แมน”

(มหาชาติคำหลวง กัณฑ์จุลพน น.131)

6.1.2 เปรียบยอดไม้ที่สูงไล่ ๆ กันเหมือนปราสาท วิมาน หรือมณเฑียร

ตอนนางรื่นนางโรยชมธรรมชาติหลังกลับมาจากไปพบ

ปู่เจ้าสมิงพราย

“ชมไม้ไล่สะอาด เหมือนปราสาทพิศาล คือพิมานมณเฑียร”

(ลิลิตพระลอ น.367)

6.1.3 เปรียบดอกหญ้าที่กำลังผลิใบอ่อนว่านึ่งเหมือนลำลี

ตอนพระอจุตฤษีพรรณนาพรรณไม้บริเวณอาศรม

ของพระเวสสันดร

“มยุรคิ้วสงกาสา หญ้าสร้อยสมบุรณ์ศรี ประดุจสร้อยนงกยทอง

ตุลสมบุปมา ลับอันอ่อนนกลึง ฟักพุ่มพวง ลำลียอง”

(มหาชาติคำหลวง กัณฑ์มหาพน น.142-143)

6.1.4 ...

6.1.5 ...

6.1.6 ...

6.2 น้ำ-สระน้ำ

การจัดหัวข้อ “6. ธรรมชาติ” ในการศึกษาภาพพจน์ประเภทอุปมาในวรรณคดีร้อยกรองสมัยอยุธยาตอนต้น (5 เรื่อง ตามขอบเขตการศึกษา) เป็นสิ่งที่เหมาะสม เนื่องจากการพรรณนาธรรมชาติเป็นส่วนสำคัญของฉาก ในงานเหล่านี้ผู้ศึกษาจึงควรจะพิจารณาเชื่อมโยงบทบาทของทัศนต่อธรรมชาติในฉากที่สัมพันธ์กับเนื้อเรื่อง ตัวละคร เป็นต้น แต่ในวิทยานิพนธ์เรื่องนี้สังเกตได้ว่า มีแต่การจัดกลุ่มอย่างผิวเผิน³ เมื่อพบว่ามีความเปรียบพืชพรรณป่าไม้กับสิ่งใดก็จัดหัวข้อตามสิ่งนั้น โดยมีได้ตีความหรือแม้แต่อธิบายข้อมูลซึ่งยกมาแสดงเลย เช่นอาจอธิบายได้ว่า ความวิจิตรตระการตาของหมู่ไม้ในป่าหิมพานต์ อันเปรียบได้กับ “ไม้แมน” บนสรวงสวรรค์ ที่พราวนเจตบุตรพรพรรณาให้ชุกพั่ง เป็นองค์ประกอบที่กวีแฝงการสดุดีการบำเพ็ญเพียรของพระโพธิสัตว์ ซึ่งสละราชสมบัติมาสู่ป่า ได้รับการชดเชยด้วยการประสบความสำเร็จพิเศษของป่าที่เปรียบเทียบกับอุดมคติของคนยุคนั้น ขณะที่ภาพป่าในเรื่องลิลิตพระลอซึ่งกวีพรรณนาว่างามเหมือนปราสาท ก็สอดคล้องกับประสบการณ์ของตัวละครที่เป็นชาววัง และรับกับความรู้สึกสุขใจ เมื่อปู่เจ้าสมิงพรายรับจะช่วยเหลือให้คลายทุกข์

กล่าวได้ว่า วิทยานิพนธ์ในลักษณะข้างต้นไม่บรรลุผลในการประเมินค่าทางสุนทรียภาพของวรรณคดี เพราะกระทำเพียงแค่รวบรวมข้อมูล การจำแนกแยกแยะตัวบทออกเป็นหมวดหมู่ โดยปราศจากความมุ่งหมายที่จะทำความเข้าใจความคิด หรือสารทางอารมณ์ ตลอดจนรากฐานทางอุดมคติในสังคม บ่งชี้ว่ายังไม่ได้กระทำกิจกรรมการวิจารณ์ ทั้งในชั้นการตีความและ

³ บางแห่งก็สับสน ดังเช่นจัดการเปรียบเทียบในข้อ 6.1.3 “ดอกหญ้าที่กำลังผลิใบอ่อน (ส่วนที่ผลิใบน่าจะเป็นต้นหญ้า) ว่านิ่มเหมือนสาลี” เข้าในกลุ่ม 6.1 พืชพรรณป่าไม้ ทั้งที่ควรจัดอยู่ในหัวข้อ 6.4 หญ้า ซึ่งผู้วิจัยกำหนดไว้แล้ว

ประเมินคุณค่า อันตรายของการศึกษาเช่นนี้ก็คือสร้างความเข้าใจผิดอย่างต่อเนื่องว่า ความง่ายเป็นคุณสมบัติของงานศิลปะ ผู้ศึกษาจึงมองข้ามความซับซ้อน และทำให้สิ่งที่ซับซ้อนกลายเป็นสิ่งง่ายอย่างบิดเบือนจากความจริง แม้ในทศวรรษ 2540 ปัญหาที่ยังรุนแรงขึ้น อาจเป็นเพราะนักวิชาการบางส่วนพยายามจะทำให้การวิจารณ์เป็น “ศาสตร์” ที่แม่นยำ ผลร้ายที่ตามมาก็คือการวิเคราะห์โครงสร้างและองค์ประกอบโดยเลี่ยงการตีความ “ทำให้การวิจารณ์กลายเป็นสิ่งซึ่งแห้งแล้งและมีลักษณะดุจเครื่องยนต์กลไก (mechanical)” (เจตนา นาควัชระ, 2549 : 55)

ในฐานะที่วรรณคดีเป็นงานศิลปะประเภทหนึ่ง คุณค่าทางสุนทรียะย่อมเป็นคุณค่าสำคัญที่ไม่อาจปฏิเสธได้ แต่น่าจะเป็นความเข้าใจคลาดเคลื่อนว่า เพียงแต่พิจารณาวิธีการของกวีก็เท่ากับได้ศึกษาความงามของบทประพันธ์แล้ว กรอบการศึกษาที่ “ออกแบบ” ไว้ในช่วงทศวรรษก่อนประการหนึ่งที่ว่า รูปแบบเหมาะกับเนื้อหา (ไซซีตา มณีใส, 2551) เมื่อนำมาใช้ในเชิงปฏิบัติพบว่า มีความยิ่งย่อนในคุณภาพของการวิเคราะห์และสังเคราะห์ต่างกัน วิทยานิพนธ์บางเรื่องเกือบจะไม่ได้พิจารณาความสอดคล้องในแง่นี้เลย ทั้ง ๆ ที่กลวิธีอย่างใดจะเหมาะสมหรือไม่ ต้องพิจารณาความหมายอันเป็นผลของการสื่อความหมายอย่างจริงจัง ความงามทางวรรณศิลป์ก็ไม่ใช่คุณสมบัติที่ผูกโยงกับกลวิธีเท่านั้น แต่เป็นผลจากความพากเพียรของผู้สร้างงานประพันธ์ ที่จะสื่อสารความหมายจากการพินิจพิจารณาชีวิตในประสบการณ์ของตน (และสังคม) ด้วยพลังที่โน้มน้าวผู้รับสารเท่าที่จะกระทำได้ ในแง่นี้การศึกษาพลังปัญญาย่อมสัมพันธ์กับการรับประสบการณ์ทางสุนทรียะ ดังข้อคิดว่า

การศึกษาวรรณคดีที่แท้จริงจะต้องประกอบด้วยการเรียนรู้ทั้งสองด้าน คือทั้งด้านเนื้อเรื่องและด้านความงามเป็นศิลปะ การศึกษาโดยละเอียดไปในด้านหนึ่งด้านใดจนเกินไปก็เป็นการผิดความประสงค์ ทั้งได้ประโยชน์อันพึงได้รับเต็มเม็ดเต็มหน่วยแต่เพียงส่วนน้อยด้วย สำหรับกวีเอก วรรณคดีคือการแปลชีวิต+การสร้างความงาม เพราะฉะนั้นจึงเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่ผู้อ่านและผู้ศึกษาจะต้องมีความคิดในเรื่องวรรณคดีสอดคล้องต้องกับกวีผู้สร้างวรรณคดีเองด้วย (วิทย์ ศิวะศรียานนท์, 2541 : 268)

ถึงแม้การศึกษาบทประพันธ์ในภาพรวมให้ได้ผลเป็นการเรียนรู้ทั้งสองด้านเป็นงานหนัก แต่ก็เป็นสิ่งจำเป็น ดังเช่นมีผู้ศึกษาศตวรรษที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระนลคำหลวง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมุ่งให้ประจักษ์ว่า งานพระราชนิพนธ์ร้อยกรองในยุคของพระองค์มีคุณค่าทัดเทียมงานแบบฉบับและมีความสำคัญในฐานะเป็นเครื่องแสดงความป็นชาติอารยะ ผู้วิจัยพยายามศึกษาโดยชี้ให้เห็นความงดงามของรูปแบบที่ผสมกลมกลืนเป็นเอกภาพกับเนื้อหา ซึ่งฉายความรักและคุณสมบัติอันยิ่งใหญ่ของตัวละคร ดังหัวข้อ “การร้อยกรอง” ซึ่งก่อให้เกิดศตวรรษพบพบว่า ผู้ทรงพระราชนิพนธ์ทรงเลือกใช้วัสดุอุปกรณ์ในการสื่อสาร โดยเฉพาะฉันทลักษณ์ที่หลากหลาย นำเสนอเนื้อหาทางความคิดที่ลึกซึ้งเข้มข้น และมีพลังกระทบอารมณ์ได้อย่างน่าประทับใจ โดยวิเคราะห์ตามลำดับคำประพันธ์ 26 ชนิด ตั้งแต่ร่ายจนถึงโคลงมหาสินธุมาลี ดังจะยกตัวอย่างการศึกษาการใช้องคัมภีร์สร้างคณางค์สลับกับภาพย่น บรรยายปฏิกิริยาทางอารมณ์ของตัวละครในสรวทที่ 11 ตอนนางทมยันตีออกตามหาพระนล ต่อไปนี้

๑. ภิเษกสุดา รวจักเปนน้า เทียวหาภูบาล ค้นพลางโรหัง
ภูก่อไขชาน ที่ไพร่สานต์ กังวาทัวไป

๑ ไอ้ทูลกระหม่อมแก้วไปไหน ไอ้ภูวนัย ขอเชิญเสด็จคืนมา

๑ เสียงนางโหยหวน โรทรำคร่ำครวญ ในแนวพนา เสียงนางกู่ดัง
กระทั้งภูผา เสียงก้องกลับมา ไอ้ ๆ ไปไหน ฯ (หน้า 143)

ภาพยทั้งสามบทนี้สามารถผสมผสานกลมกลืนกันได้อย่างเหมาะสม กล่าวคือทั้งภาพยฉบับและภาพยสูตรางคณางค์ต่างก็เหมาะสมที่จะใช้เป็นอุปกรณ์การสื่อสารสำหรับเนื้อหาที่แสดงเหตุการณ์ที่ดำเนินอย่างเร้าใจ มีความกระชับ ดังจะวิเคราะห์ต่อไปนี้

บทที่ 1 ให้ภาพนางทมยันตีออก “เทียวนาฏบาล” ด้วยอาภักปิริยาที่ชวนให้เวทนายิ่งนัก ทรงใช้คำว่า “ราวจักเปนบ้า” คำว่า “บ้า” บ่งบอกถึงการได้รับความกระทบกระเทือนใจอย่างรุนแรง แสดงถึงความยิ่งใหญ่ของการสูญเสียพระนลไป นางทมยันตีจึงมีอาภักปิริยาดุจผู้เป็น “บ้า” คือนาง “ค้นพลางโรทร้อง กู่ก้องไขหานที่ในไพรสานต์ กังวาททั่วไป” การใช้เสียง /ล/, /ร/ ให้ความรู้สึกว่า กิริยาที่ค้นหาพระนลไปพลาง ร้องเรียก และร้องให้ไปพลางนั้น ได้เกิดขึ้นและดำเนินไปอย่างรุนแรง เสียงที่นาง “กู่” เรียกนั้นดัง “ก้อง...กังวาท” /ก/ เป็นเสียงระเบิด จึงออกเสียงได้ดังรับกับความหมายที่บ่งบอกถึงการพยายามส่งเสียง “กู่” อย่างเต็มที่ให้พระนลรับรู้่านางอยู่ที่นี่และกำลังติดตามหาพระนลอยู่ เพื่อว่าพระนลจะได้หวนคืนมา เสียงนั้นดังก้องทั่วทั้ง “ไพรสานต์” ซึ่งบ่งบอกถึงความกว้างใหญ่ของป่า แต่ผลที่เกิดขึ้นก็คือเสียงของนางที่สะท้อนก้องกลับคืนมา บทที่ 2 ถ้อยคำที่นางร้องเรียกหาพระนลนั้นทรงใช้ภาพยฉบับ ดังนี้ “ไอ้ทูลกระหม่อมแก้วไปไหน ไอ้ภูวนัย ขอเชิญเสด็จคืนมา” และทรงบรรยายในบทที่ 3 ว่า “เสียงนางกู่ดัง กระทั้งภูผา เสียงก้องกลับมา ไอ้ ๆ ไปไหน” เสียงที่ก้องกลับมา “ไอ้ ๆ” เป็นการซ้ำเสียง 2 ครั้ง ฟังคล้ายเสียงโอดครวญร่ำไห้ ซึ่งสัมพันธ์กับการ “โรทรำคร่ำครวญ” เป็นการใช้คำที่พ้องความหมายซ้อนกันถึง 3 คำ เพื่อย้ำถึงความทุกข์โศก ความโหยหา อาลัยอาวรณ์ของภรรยาที่ถูกทอดทิ้ง เสียงที่นางร้องออกมาจึง “โหยหวน” ฟังแล้วรู้สึกเศร้าสะเทือนใจไปด้วย อาภักปิริยาและถ้อยคำของตัวละครแสดงถึงความตั้งใจและความพยายามด้วยความหวังที่ติดกับความว่างเปล่า อ้างว้าง และมืดหวังอันเป็นผลที่เกิดตามมา

การใช้ภาพยสูตรางคณางค์ในการบรรยายปฏิกิริยาทางอารมณ์ สามารถสร้างความรู้สึกและอารมณ์สะเทือนใจของผู้เสพได้เป็นอย่างดี เพราะมีการผสมผสานทั้งอุปกรณ์และสื่อที่มีความไพเราะด้วยสัมผัสและมีพลังทางความหมาย

วิทยานิพนธ์ดังกล่าวข้างต้นเป็นตัวอย่างของการศึกษาวรรณคดีเรื่องหนึ่ง ซึ่งให้ผลอันบังชี้ถึงความหมายและคุณค่าของงานวรรณศิลป์ ทั้งด้านเนื้อหาและด้านความงามเป็นศิลปะ ยิ่งต้องพิจารณางานหลายชิ้น หลายประเภทในเชิงประวัติวรรณคดี ผู้ศึกษาก็ต้องใช้ความพยายามมากขึ้นหลายเท่า

ในด้านวรรณคดีแบบฉบับของทศวรรษ 2530 มีการศึกษาวิจัยเรื่อง “คุณค่าและลักษณะเด่นของวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325-2394)” ของ ดวงมน จิตรจำนงค์ (2534) ซึ่งพิจารณามโนทัศน์สำคัญของการดำรงอยู่ของวรรณคดีในยุคนี้ที่สืบต่อกมาจากยุคก่อน การปรับเปลี่ยนโลกทัศน์จากวรรณคดีสมัยอยุธยา และนวนิพนธ์ทางรูปแบบและเนื้อหา โดยที่ความสัมพันธ์กับบริบททางวัฒนธรรมของยุคสมัย ในส่วนวิทยานิพนธ์ที่เน้นศึกษาความคิดบางประการ มิ่งานของ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2534) เรื่อง “ตัวละครหญิงในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 1893-2394)” ซึ่งศึกษาลักษณะ บทบาท และกลวิธีการสร้างตัวละครหญิงในวรรณคดีสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นหลายประเภท ทั้งวรรณคดีคำสอน วรรณคดีนิราศ และวรรณคดีนิทานและการแสดง เพื่อให้ประจักษ์ว่า ตัวละครหญิงมีความสำคัญยิ่งต่อการสร้างองค์ประกอบของวรรณคดี ทั้งโครงเรื่อง แก่นเรื่อง และการสร้างสุนทรียรส นอกจากนี้ยังมีวิทยานิพนธ์เรื่อง “วรรณคดีไทยเรื่องอนิรุทธ : การศึกษาวิเคราะห์” ของ ชลดา เรืองรักษลิขิต (2535) ซึ่งมุ่งพิจารณาที่มาและความสัมพันธ์ของเรื่องอนิรุทธฉบับต่าง ๆ อย่างกว้างขวางทั้งในภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสาน และภาคใต้ พร้อมศึกษาคุณค่า ความสำคัญ ตลอดจนลักษณะเด่นของวรรณคดีเรื่องนี้ในด้านเนื้อหา ภาษา และสำนวนโวหาร

น่าสนใจว่า การตั้งขอบเขตการศึกษากว้างหรือแคบไม่ใช่ที่มาของข้อบกพร่องในการศึกษา สังเกตได้ว่า วิทยานิพนธ์บางเล่มผู้ศึกษาเลือกพิจารณาวรรณคดีเฉพาะประเด็น โดยเน้นน้ำหนักหัวข้อที่ศึกษาไม่เหมาะสม กล่าวคือสัดส่วนกว่าครึ่งของงานวิจัยเป็นรายละเอียดอธิบายพื้นความรู้เรื่องนั้น ๆ เช่นเมื่อศึกษาเรื่องม้าในวรรณคดี ก็กล่าวถึงประวัติของม้า รูปร่างลักษณะของม้า การเลี้ยง การขับขี่ การสังเกตอายุม้า แหล่งกำเนิดและคุณลักษณะม้าดีเท่าดี เครื่องม้า ม้าที่มีชื่อเสียงในประวัติศาสตร์ไทย ศัพท์สำนวนเกี่ยวกับม้า ความเชื่อที่เกี่ยวกับม้าทั้งด้านความเป็นมา ตระกูล ม้ามงคล ม้าอัปมงคล ม้าแก้ว เทพเจ้ากับม้า ไชยกลาง และความฝันเกี่ยวกับม้า เป็นอาทิ ทั้งนี้ผู้วิจัยไม่ได้เชื่อมโยงข้อมูล นำข้อมูลไปใช้ และแสดงให้เห็นว่าความรู้ดังกล่าวมีประโยชน์ต่อการวิจัยในประเด็นบทบาทพิเศษของม้าในวรรณคดีไทยอย่างไร ดังได้ผลการศึกษาว่า

ม้าในวรรณคดีไทยมี 2 จำพวก คือ ม้าที่สร้างขึ้นจากจินตนาการ และม้าที่มีลักษณะสมจริง ม้าเหล่านี้มีบทบาทพิเศษคือ สามารถแสดงพฤติกรรมนอกเหนือจากหน้าที่ของม้าทั่ว ๆ ไป ได้แก่ เป็นม้าที่อยู่ในอำนาจของเวทมนต์คาถา ทำให้สามารถแสดงบทบาทพิเศษได้ ช่วยเจ้าของสู้รบกับศัตรูได้ แสนรู้หยั่งรู้เหตุการณ์ด้วยญาณพิเศษได้ มีความรัก ความซื่อสัตย์ และความจงรักภักดีต่อเจ้าของ มีฤทธิ์และความสามารถพิเศษคือ เหาะ ดำดิน วิ่งเร็ว และวิ่งบนบกบนน้ำได้

โจทยวิจัยแนวเดียวกันนี้เน้นที่สิ่งภายนอกบริบทมากกว่าตัวบทและมุ่งตอบคำถามในทำนองเดียวกันว่า องค์ประกอบบางอย่างในเรื่องที่เลือกมาศึกษา ปรากฏในวรรณคดีเรื่องใด อย่างไรบ้าง นำเสียดายที่ผู้วิจัยไม่ได้ประสานข้อมูลภายนอกเข้ากับตัวบท แม้แต่จะศึกษาบริบททางสังคมวัฒนธรรมในสมัย

ที่แต่งก็ไม่ได้กระทำ การปรากฏขององค์ประกอบที่ผู้ศึกษาสนใจจึงไม่มีผลกระทบต่อการเข้าถึงความหมายและคุณค่าของวรรณคดี นับเป็นการวิจัยแบบแยกส่วนและไปไม่ถึงการตีความ

แต่หากพยายามแสดงให้เห็นได้ในที่สุดว่า องค์ประกอบนั้นมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับองค์ประกอบอื่น ๆ ในเรื่องอย่างไร การศึกษาดังกล่าวก็อาจจัดว่ามีประโยชน์ ดังเช่นเมื่อมุ่งวิเคราะห์เรื่องแหวนในฐานะองค์ประกอบของเรื่องในวรรณคดีไทย แม้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับแหวน ได้แก่ ความหมายของแหวน ลักษณะและรูปทรงของแหวน การจำแนกประเภทแหวน วิวัฒนาการการใช้แหวนในสังคมไทย แล้วแจกแจงว่า ในวรรณคดีไทยจำนวน 16 เรื่องที่เลือกมาศึกษา ตัวละครใช้แหวนในลักษณะใด เช่น ใช้เป็นเครื่องประดับ ใช้เป็นที่ระลึก ใช้เป็นคำจ้ำจวางวัล ใช้สำหรับแปลงกาย ใช้เป็นอาวุธวิเศษ และใช้เพื่อเหาะเหินเดินอากาศ แต่ท้ายที่สุดก็สามารถเชื่อมโยงโดยแสดงให้เห็นได้ว่า แหวนมีบทบาทสัมพันธ์กับแก่นเรื่อง โครงเรื่อง เนื้อเรื่อง หรือตัวละครอย่างไร และมีผลการศึกษากลวิธีดังกล่าวนี้ทำให้เรื่องมีความประสานกลมกลืนเป็นเอกภาพ สนุกสนานชวนติดตาม และประทับใจผู้อ่าน เช่นในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ ผู้วิจัยพบว่าแหวนมีความสัมพันธ์กับโครงเรื่อง 3 ตอน คือ ตอนนกสดาญญแหวนนพรัตน์ ปีกหัก ตอนพระรามให้หนุมาน องคต และชมพูพานไปลงกา และตอนหนุมานทูลข่าวพระราม ซึ่งแหวนดังกล่าวเป็นวงเดียวกันคือแหวนของนางสีดาที่พระอิศวรประทานให้ ดังนี้

การที่ผู้แต่งวางโครงเรื่องให้นางสีดาได้แหวนจากพระอิศวรและนางได้สวมแหวนวงนั้นมาด้วย จนทศกัณฐ์นำมาใช้ปราบนกสดาฯ ทำให้เนื้อเรื่องดำเนินต่อไปอย่างสมจริง หากไม่มีแหวนวงนี้เนื้อเรื่องก็จะจบลง เพราะนกสดาฯ ชัดขวางทศกัณฐ์ไม่ให้ลักนางสีดาไปได้สำเร็จ แต่เมื่อนกสดาฯ ชัดขวางการกระทำของทศกัณฐ์ไม่ได้ พระรามจึงต้องทำสงครามต่อไป

ตอนที่พระรามให้หนุมาน องคต และชมพูพานไปลงกา เป็นอีกตอนหนึ่งที่กล่าวถึงแหวน ซึ่งเป็นแหวนวงเดียวกับที่นกสดาฯ ถวายให้แก่พระรามนั่นเอง พระรามได้ใช้แหวนวงนี้ให้เป็นประโยชน์กล่าวคือ เมื่อพระรามได้รวบรวมไพร่พลวานรที่มีความสามารถไว้ได้เป็นจำนวนมากพอ พระองค์ก็ได้ยกกองทัพไปยังกรุงลงกา แต่การเดินทางลำบากมาก ด้วยระยะทางไกลและทหารยังไม่ชำนาญทางตลอดถึงไม่รู้แหล่งเสบียงอาหาร ดังนั้นจึงได้ปรึกษากันและเห็นควรให้หยุดทัพแล้วส่งหนุมาน องคต และชมพูพานไปสำรวจเส้นทางและส่งข่าวแก่นางสีดาว่า พระรามกำลังยกทัพติดตามไป โดยองค์ผู้ทรงพระราชนิพนธ์ทรงดำเนินเรื่องต่อไปด้วยการนำแหวนวงที่นกสดาฯ ถวาย และผ้าสไบที่นางสีดาฝากไว้กับวานรในระหว่างทางที่ถูกทศกัณฐ์ลักพาตัวไปมาใช้เป็นหลักฐานว่า ทหารทั้งสามเป็นทหารของพระรามจริง เพราะนางสีดาไม่เคยรู้จักหนุมาน องคต และชมพูพานมาก่อน...

ตอนหนุมานทูลข่าวพระรามเป็นตอนที่ผู้แต่งได้นำแหวนวงเดิมมาใช้อีกครั้งหนึ่ง นับเป็นการขยายปัญหาความขัดแย้งของเรื่องให้มีมากขึ้น หรืออีกนัยหนึ่งก็เป็นการพัฒนาเรื่องให้ชวนติดตามมากยิ่งขึ้น เพราะการเดินทางไปกรุงลงกาของทหารวานรทั้งสามได้ก่อให้เกิดความสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่แก่ทศกัณฐ์ กล่าวคือ นับตั้งแต่เข้าไปถึงด่านเมืองลงกา หนุมานก็ได้ฆ่านางผีเสื้อยักษ์ ซึ่งมีหน้าที่รักษาด่านมหาสมุทรตาย ต่อจากนั้นเมื่อเข้าไปถึงกรุงลงกา ยักษ์เสื้อเมืองลงกาก็ถูกฆ่าตาย อุทยานอันงดงามถูกทำลายย่อยยับ เมื่อรบกับสหัสกุมารโอรสของทศกัณฐ์ สหัสกุมารก็ตายในที่รบ และท้ายที่สุดกรุงลงกาก็ถูกหนุมานเผาจนมอดไหม้ถึงกับต้องสร้างเมืองใหม่...

หลังจากได้มอบแหวนและผ้าสไบพร้อมทั้งแจ้งข่าวพระรามแก่นางสีดา ตลอดทั้งได้ก่อความเดือดร้อนเสียหายให้แก่ศกัณฐ์มากพอแล้ว หนุมานและทหารวานรก็กลับไปเฝ้าพระราม

จากที่กล่าวมาแล้วทั้ง 3 ตอนจะเห็นได้ว่า แหวนของนางสีดาในบทละครเรื่องรามเกียรติ์เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งของเรื่อง โดยผู้แต่งนำแหวนมาสัมพันธ์กับโครงเรื่อง นอกจากการใช้แหวนทั้งสามตอนนี้จะสอดคล้องกันอย่างสมเหตุสมผลแล้ว ผู้อ่านจะพบว่าโครงเรื่องเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อเรื่องไปถึงตอนต่อ ๆ ไปอีกกล่าวคือ การที่หนุมานได้สร้างความเสียหายให้แก่กรุงลงกาอย่างมากภายในครั้งนี้ เท่ากับเป็นการขยายปัญหาให้เพิ่มความรุนแรง และนำความหายนะมาสู่ศกัณฐ์มากขึ้นเป็นลำดับ

อย่างไรก็ตาม คุณภาพการวิจัยที่ไม่น่าพอใจ ซึ่งฟ้องความไม่แม่นยำของความรู้ทางวรรณคดีวิจารณ์และบ่งชี้ความเข้าใจคุณค่าของวรรณคดีคลาดเคลื่อนอย่างฉกรรจ์ ยังเห็นได้จากวิทยานิพนธ์ที่วิเคราะห์ภูมิปัญญาชาวบ้านจากวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 4) ผู้วิจัยมุ่งหาความรู้ด้านวัฒนธรรมจากวรรณคดีโดยมิได้พิจารณาตัวบทในฐานะงานวรรณศิลป์เลย ดังกำหนดหัวข้อภูมิปัญญาชาวบ้านด้านต่าง ๆ ได้แก่ การตั้งถิ่นฐาน การสร้างที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพ การประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ การประกอบอาหารและการเก็บถนอมอาหาร การรักษาพยาบาล ความเชื่อและพิธีกรรม การควบคุมสังคม การเดินทาง การติดต่อสื่อสาร การถ่ายทอดความรู้ และการบันเทิง จากนั้นจึงเรียบเรียงงานวิจัยในลักษณะตำรา โดยอาศัยข้อมูลและอ้างอิงตัวอย่างบทประพันธ์จากวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ เช่น ในหัวข้อการประกอบอาหารและการเก็บถนอมอาหาร ผู้วิจัยจำแนกเป็น วิธีปรุงอาหารคาว วิธีปรุงอาหารหวาน การแต่งกลิ่นอาหาร การแกะสลักผักผลไม้และ

ย้อมสีอาหาร การใช้พืชสมุนไพรปรุงอาหาร การเก็บรักษาและถนอมอาหาร
แล้วยกตัวอย่างประกอบ ดังนี้

2.5.1 วิธีปรุงอาหารขาว ชาวบ้านมีวิธีปรุงอาหารให้ได้รสชาติด้วยวิธีการที่ต่างกันไป ซึ่งจะมีตั้งแต่วิธีง่าย ๆ คือ ปิ้งย่าง ต้ม เพื่อให้อาหารสุกนำมาจิ้มเครื่องปรุงรสรับประทาน หรือปรุงแต่งรสด้วยเครื่องปรุงนานาชนิดพร้อมกันไปกับพืชผักหรือเนื้อสัตว์ที่นำมาปรุงอาหารให้สำเร็จรูปครั้งเดียว วิธีการปรุงอาหารของชาวบ้านแยกตามลักษณะวิธีปรุงได้ดังนี้

การจี่และทอด เป็นการทำอาหารให้สุกด้วยน้ำมัน ถ้าเป็นการจี่จะใช้น้ำมันน้อย ๆ พอให้ทั่วกระทะแล้วตักอาหารใส่ กลับไปมาจนสุกตามต้องการ... หากเป็นการทอดจะใส่น้ำมันมากให้พอท่วมอาหารที่จะทอด เพื่อไม่ให้ติดกระทะและคอยกลับอาหารเพื่อให้สุกเสมอกัน อาหารที่นำมาจี่หรือทอดอาจจะปรุงรสเรียบร้อยแล้ว หรือนำมารับประทานกับเครื่องจิ้มก็ได้ ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนและนิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณีกล่าวถึงการจี่ปลาและทอดมันกุ้งไว้ดังนี้

ทั้งชายหญิงง่วงงมล้มหลับ

นอนทับคว่ำหงายกายกันประอะ

จี่ปลาเผาไฟมันไหลเลอะ

โง่งงอะง่วงงมไม่สมประดี

(ขุนช้างขุนแผน หน้า 845)

ไก่พะแนงแกงเผ็ดกับเปิดหัน

ห่อหมกมันจันลอนสุกรหัน

ทั้งแกงส้มต้มขิงทุกสิ่งอัน

กุ้งทอดมันม้าอ้วนแกงบวนเนื้อ

(พระอภัยมณี หน้า 783)

การยำและตำ ...

ในเมื่อข้อมูลจากตัวบทเป็นเพียงหลักฐานว่ามีสิ่งใดอยู่ในเรื่องรายละเอียดที่ชี้ให้เห็นภูมิปัญญาชาวบ้านก็มาจากการค้นคว้าของผู้ศึกษา แม้แต่วิธีปรุงอาหารก็ไม่ปรากฏอยู่ในตัวบท เนื่องจากงานศิลปะไม่ใช่ตำรา

อาหาร วิทยานิพนธ์นี้นับว่าศึกษาผิดทิศทางอย่างน่าตกใจ ทั้งนี้โน้ตค้นที่ว่า “วรรณคดีเป็นกระจกสะท้อนสังคม” ไม่ควรเป็นหลักการให้ปักใจว่า วรรณคดีมีคุณค่าเนื่องจาก “สะท้อนสภาพชีวิตความเป็นอยู่ ความคิดความเชื่อ ภูมิปัญญาของชาวบ้านได้ตรงตามสภาพที่เป็นจริง” เสมอไป และยังวัดคุณค่าที่ความ “สามารถนำมาเป็นหลักฐานอ้างอิงเชื่อมโยงกับภูมิปัญญาชาวบ้านที่ศึกษาอยู่ในปัจจุบันได้” จริงอยู่วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ส่งทอดต่อกันระหว่างยุคได้ แต่ก็ไม่ใช่ว่าไม่มีความเปลี่ยนแปลงเลย นอกจากนี้ความจริงทางสังคมซึ่งปรากฏในวรรณคดีมิใช่ความจริงเชิงประจักษ์ทั้งหมด กล่าวคืออาจแฝงอุดมคติจินตนาการ และแทรกทัศนคติของผู้แต่ง ข้อมูลทางสังคมที่ปรากฏในวรรณคดีได้กรองผ่านอารมณ์และความคิด หรือประสบการณ์ของผู้สร้างงานมาชั้นหนึ่งแล้ว จึงต่างกับข้อมูลเชิงความรู้และข้อเท็จจริงที่บันทึกไว้ในตำรา หากจะพิจารณาในแง่สิ่งชี้วัดทางภูมิปัญญา ควรจะศึกษาที่วิธีคิดที่แฝงอยู่เบื้องหลังพฤติกรรม ดังกล่าวได้ว่า “วรรณคดีแสดงอำนาจสำคัญที่อยู่ในจิตใจของประชาชาติ อันเป็นสมมูลฐานของเหตุการณ์ที่ปรากฏออกมาภายนอก” (วิทย์ ศิวะศรียานนท์, 2541 : 258)

ด้วยเหตุนี้จึงอาจจะศึกษาวรรณคดีในเชิงความสัมพันธ์กับสังคมได้ โดยอาจจะต้องคำนึงว่า ความคาดหวังให้วรรณคดีสอนความรู้และศีลธรรมอย่างตรงไปตรงมา เป็นเหตุให้วรรณคดีสมัยก่อนถูกตำหนิว่าไร้สาระและมอมเมา พื้นฐานความเข้าใจเรื่องธรรมชาติ ภารกิจ และพันธกิจของวรรณคดีจึงเป็นสิ่งสำคัญ ดังมีคำเตือนว่า “หนังสือชนิดเดียวจะกระทำพันธกิจหลายด้านหลายมุมยากไม่ได้ วรรณคดีก็กระทำพันธกิจเฉพาะของวรรณคดี จะทำกิจแทนหนังสือประวัติศาสตร์หรือสังคมวิทยาไม่ได้” (ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, 2543 : 300) อย่างไรก็ตาม บทบาทในการจรรโลงใจของวรรณคดีและคุณค่า

ทางสังคมของงานวรรณศิลป์ก็อยู่ที่ “การทำให้คนเข้าใจตนเองและโลกที่ตนอยู่” (ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, 2539 : 45) การให้ข้อสรุปโดยวินิจฉัยว่าคุณค่าของวรรณคดีอยู่ที่การให้ความรู้เรื่องภูมิปัญญาในฐานะชุมทรัพย์ทางวัฒนธรรม โดยไม่คำนึงถึงวิถีคิดของผู้แต่งและความงามในฐานะศิลปกรรมอันเป็นธรรมชาติของวรรณคดี รวมทั้งมิได้ชี้ว่าข้อมูลที่รวบรวมและแยกแยะมานั้นมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตจิตใจของตัวละครหรือแฝงทัศนะของกวีอย่างไร จึงนับเป็นการศึกษาวิจัยที่ไขว้เขว เพราะมิได้ตระหนักถึงธรรมชาติของตัวบทที่ใช้ศึกษา และทำให้เสียประโยชน์อันแท้จริงที่พึงได้รับจากงานวรรณศิลป์ ดังมีนักวรรณคดีศึกษาท้วงติงเรื่องการใช้วรรณคดีเป็นแหล่งข้อมูลในการศึกษาสังคมไว้แล้วว่า

มีข้อควรสังเกตอยู่อีกข้อหนึ่งเกี่ยวกับการศึกษาวรรณคดีในสมัยนี้คือ ในประวัติศาสตร์วรรณคดีก็ดี ในคำสอนของอาจารย์วรรณคดีก็ดี มักนิยมจัดให้วรรณคดีเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม และมักสอนวรรณคดีกันในลักษณะที่เป็นวัฒนธรรมประเภทหนึ่งของชาติ เมื่อเป็นเช่นนั้นก็มักมีการเน้นลักษณะต่าง ๆ ที่มีใช้ซึ่งเป็นเนื้อหาของวรรณคดี เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ ฯลฯ ความจริงสิ่งเหล่านี้เป็นแต่เพียงวัตถุดิบของวรรณคดีเท่านั้น วรรณคดีเป็นสิ่งที่สร้างความเพลิดเพลินและความอภิมรмы มิใช่ให้ความรู้ทางขนบธรรมเนียมหรือประวัติศาสตร์ ...วรรณคดีเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของชาติจริง แต่การศึกษาวรรณคดีในฐานะที่เป็นวัฒนธรรมจะทำให้ละเลยเนื้อหาที่แท้จริงของวรรณคดี ซึ่งเป็นศิลปะอันมีกฎเกณฑ์และขอบเขตโดยเอกเทศ (วิทย์ ศิวะศรียานนท์, 2541 : 272-273)

กล่าวโดยสรุป การศึกษาวิจัยวรรณคดีแบบฉบับในช่วงทศวรรษนี้เมื่อพิจารณาตามปริมาณวิทยานิพนธ์จะเห็นว่า คุณภาพของการศึกษาไม่ได้กระจายตัวตามจำนวนที่เพิ่มขึ้น ความบกพร่องโดยรวมน่าจะเกิดขึ้นใน

กระบวนการศึกษาที่ป้องกันการขาดความรู้ทางการวิจารณ์ วิธีวิจัยจึงดูไขว้เขวไปจากที่พึงเป็น ทั้งการตั้งประเด็นปัญหา การใช้ทฤษฎี ตลอดจนการวิเคราะห์ตีความ และประเมินคุณค่า โดยสาระสำคัญยังคงเป็นไปในทิศทางเดียวกับระยะก่อน คือไม่ได้ตั้งคำถามกับวิธีการและองค์ความรู้ที่มีผู้ศึกษาไว้แล้ว บางเล่มก็มีปัญหาในการกำหนดประเด็นวิจัยเชิงปริมาณ ซึ่งไม่สอดคล้องกับธรรมชาติของวรรณคดี นอกจากนี้วิทยานิพนธ์กว่าครึ่งยังคงดำเนินไปตามสูตรสำเร็จจนอาจกล่าวได้ว่าซ้ำซาก และเน้นการศึกษาวิจัยแบบที่ไม่พึงประสงค์ เช่น การใช้วรรณคดีเป็นแหล่งข้อมูลพิสูจน์ความรู้สาขาอื่น แทนที่จะเป็นการศึกษาในเชิงสหวิทยาการ การวิเคราะห์วรรณคดีอย่างแยกส่วนและจัดข้อมูลเข้าช่องอย่างตายตัว โดยละเลยการวินิจสารหรือตีความ ไปจนถึงการเน้นคุณค่าของวรรณคดีที่สัมพันธ์โดยตรงกับความเป็นแหล่งข้อมูลในการสะท้อนสังคม ด้วยเหตุนี้การคิดต่าง คิดแย้ง คิดต่อ การตั้งคำถาม และการมีความรู้ทางวรรณคดีวิจารณ์ที่ชัดเจน ตลอดจนการพินิจวรรณคดีให้รอบคอบ ถ้วนถี่ก่อนวิพากษ์หรือประเมินค่า จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่น้ำจะปลูกฝังและกระตุ้นให้เกิดขึ้น เพื่อให้ใช้การได้อย่างเป็นรูปธรรม

สรุป

วิทยานิพนธ์ด้านวรรณคดีแบบฉบับระหว่าง พ.ศ. 2531-2540 ส่วนใหญ่มีแนวโน้มการศึกษาไปในทิศทางเดียวกันและตั้งโจทย์วิจัยในรูปแบบคล้ายคลึงกัน การวิจัยที่มีความแหลมคมและให้คำตอบใหม่ที่ท้าทายการพินิจวิเคราะห์มีน้อยเกินไป และยังไม่ส่งผลกระทบต่อการศึกษาของผู้อื่นเท่าที่ควร คล้ายจะป้องกันการจำกัดความสนใจอยู่แต่ในแวดวงที่ตนคุ้นเคย เมื่อเปรียบเทียบกับทศวรรษก่อนก็เห็นได้ชัดว่า ปัญหาการขาดมโนทัศน์ที่ชัดเจน

และความรู้ทางวรรณคดีก็วิจารณ์ยังคงดำรงอยู่ในการศึกษาวรรณคดีไทย กล่าวคือผู้วิจัยมักกระทำตามกันอย่างขาดความคิดริเริ่มและปราศจากทัศนะโต้แย้ง มีפקต้องพูดถึงการแตกยอดทางความคิดหรือการตั้งประเด็นปัญหาที่ทำทนาย ขวนให้คิดถึงแง่มุมใหม่ ๆ เพื่อให้เกิดมุมมองใหม่และประเด็นใหม่ อันเผยให้เห็นความงดงามของวิทยาการสาขานี้ อย่างไรก็ตาม วิทยานิพนธ์บางเล่มโดยเฉพาะที่ศึกษาในเชิงมหภาคจนได้องค์ความรู้อันมีคุณค่า น่าจะสร้างคุณูปการแก่วงการวรรณคดีศึกษา และถือเป็นแบบอย่างแก่นักวิจัยรุ่นใหม่ได้ ก็ยังไม่ได้ก่อความเคลื่อนไหวในช่วงนี้

อนึ่ง ภาพรวมของการศึกษาวิจัยเพื่อวิทยานิพนธ์ด้านวรรณคดีแบบฉบับของไทยในทศวรรษนี้ กับเป้าหมายที่กล่าวไว้ในตอนต้นว่า การวิจัยคือกระบวนการสร้างองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งต้องเริ่มต้นจากการตรวจสอบ ทบทวน และตั้งคำถามต่อการศึกษาที่มีอยู่ก่อน (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2547 : 37) การวิจัยจึงจะเป็นส่วนสำคัญของขั้นตอนการเรียนรู้อันเื้อต่อการสร้างสติปัญญาแก่ปัจเจกบุคคลและสังคม สภาวการณ์นี้ยังเป็นอุดมคติที่ห่างไกลหรือไปถึงแล้ว นำทำทนายและพึงหวังว่า นักวรรณคดีศึกษาจะพินิจพิจารณาต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กุลวัชรีย์ ธีระกุล. 2540. “การวิเคราะห์พฤติกรรมตัวละครในวรรณคดีมรดกตามทฤษฎีจิตวิทยา”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- กุสุมา รัชมณี. 2533. การวิจัยวรรณคดี. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- _____. 2548. “ความสำคัญและทิศทางของการวิจัยวรรณกรรม”, ใน **ภาษา-
จารึก 10**, หน้า 151-162. กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะ
โบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จตุพร มีสกุล. 2540. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทละครนอก พระนิพนธ์ใน
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์”, วิทยานิพนธ์
อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีไทย บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จินตนา พุทธเมตตะ. 2536. “การใช้ภาษาในการสร้างภาพพจน์ในไตรภูมิ
พระร่วง”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เจตนา นาควัชระ. 2532. **เพื่อความอยู่รอดของมนุษยศาสตร์ : รวม
บทความวิชาการ (2525-2532)**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- _____. 2538. **ทางไปสู่วัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์**. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพฯ : ผู้จัดการ.
- _____. 2549. **วิถีแห่งการวิจารณ์ : ประสบการณ์จากสามทศวรรษ**.
กรุงเทพฯ : ชมนาด
- ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต. 2535. “วรรณคดีไทยเรื่องอนิรุทธ: การศึกษาวิเคราะห์”,
วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิต
วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชลธิรา กลัดอยู่. 2512. “การนำวรรณคดีวิจารณ์แผนใหม่แบบตะวันตกมาใช้
กับวรรณคดีไทย”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิต
วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ชุมสาย สุวรรณชมภู. 2534. “การศึกษาเปรียบเทียบบทเสภาเรื่องขุนช้าง
ขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร กับฉบับสำนวน
อื่น”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ไชยิตา มณีใส. 2553. “วิทยานิพนธ์ด้านวรรณคดีแบบฉบับของไทย (ระหว่าง
พ.ศ. 2520-2530)”, ใน วารสารสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์
และมนุษยศาสตร์, 16(2, มีนาคม – เมษายน), หน้า 207-234.
- ดวงมน จิตรจำนงค์. 2534. “คุณค่าและลักษณะเด่นของวรรณคดีสมัย
รัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325-2394)”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร
ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- ตรีศิลป์ บุญขจร. 2530. **พัฒนาการการศึกษาค้นคว้าและวิจัยวรรณคดี
ไทย**. กรุงเทพฯ : ฝ่ายวิจัยคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- นภาพร อัศวะรังษีกุล. 2531. “การศึกษาเรื่องมหากาพย์ที่ปรากฏในวรรณคดี
ไทย”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นิตยา แก้วคัลณา. 2539. “การใช้ภาพพจน์ในวรรณคดีร้อยกรองสมัยอยุธยา
ตอนต้น”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นธิ เอียวศรีวงศ์. 2547. “Research University”, **ประชาคมวิจัย**. 55
(พฤษภาคม-มิถุนายน), 37-38.

บรรพต ศิริชัย. 2533. “อวัจนสารในวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.

บุญยืน สุวรรณศรี. 2532. “ภาพของพระลอที่ปรากฏในบทละคร”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ม.ล. 2520. “หัวใจของวรรณคดีไทย”, ใน **วรรณไวทยากร (วรรณคดี)**, หน้า 55-156. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

_____. 2539. **แก่นวรรณกรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โครงการหนังสือวิชาการในเครืออมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง ร่วมกับกองทุน หม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ.

_____. 2543. **วิเคราะห์วรรณคดีไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : ศยาม.

พรทิพย์ ชังธาดา. 2532. “ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก : การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบและศิลปะการประพันธ์”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.

พรรัตน์ สุวรรณรัตน์. 2539. “การศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมของตัวละครในวรรณคดีเรื่องสามก๊ก ตามแนวจริยศาสตร์”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

พวงทอง องอาจ. 2532. “วิเคราะห์สาเหตุของการเกิดพฤติกรรมทางเพศอันไม่เป็นที่ยอมรับในสังคมไทยของนางวันทอง นางโมรา และนางกาก็ ในเชิงจิตวิทยา”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก.

พัทธยา จิตต์เมตตา. 2523. “อวัจนสารในวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

พีระพันธุ์ บุญโพธิ์แก้ว. 2532. “วิเคราะห์พฤติกรรมของพระเวสสันดร พระลอ ขุนแผน และอโณชา ตามแนวจริยศาสตร์”, วิทยานิพนธ์การศึกษา มหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก.

ไพโรจน์ นรชาติดำรงวิทย์. 2533. “วิเคราะห์ความเชื่อในเรื่องพระอภัยมณี”, วิทยานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

มนตรี มีเนียม. 2531. “บทบาทของพราหมณ์ในวรรณคดีไทย”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

มหาเวสสันดรชาดก ฉบับ 13 กัณฑ์. 2524. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา.

ยุวดี ดำรงพันธ์. 2537. “โหราภาพพจน์ในนิราศสุนทรภู่”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. 2534. “ตัวละครหญิงในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 1893-2394)”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ดุริยางค์บัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เรณู เย็นใจ. 2539. “โคลงโลกนิติ: วิเคราะห์ในแง่จริยธรรม”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาเอกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา.

วัฒนชัย หนัณย้ง. 2533. “ภาพลักษณ์ของผู้ปกครองในบทละครรามเกียรติ์สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วารี สามารถ. 2531. “ความคิดทางสังคมในวรรณกรรมสมัยสุโขทัย”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วารุณี ศิริวัฒนธนา. 2531. “การศึกษาเรื่องไตรภูมิโลกวินิจจยกถา”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วาสนา เผ่าพุทธชาติ. 2533. “กาพย์เห่เรือ: การศึกษาเชิงวิเคราะห์”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วิทย์ ศิวะศรียานนท์. 2541. **วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : ธรรมชาติ.

- วิไลลักษณ์ ทองช่วย. 2535. “สถานภาพและบทบาทของแม่ที่ปรากฏในวรรณคดีไทย”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- วุฒิชัย โกศลกาญจน์. 2531. “การชำระวรรณกรรมเรื่องโองการแข่งน้ำ”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศศิธร แสงเจริญ. 2537. “การวิเคราะห์ศฤงคารรสใน พระนลคำหลวง สาวิตรีศฤงดาลา และมัทนะพาธา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ศิริกุล สันติชาติ. 2536. “วิเคราะห์ภูมิปัญญาชาวบ้านจากวรรณคดีสมัยต้นรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 4) ”, ปริญญานิพนธ์การศึกษา มหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- สัณญลักษณ์ มณีใส. 2531. “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องจันทกนิพนธ์คำฉันท์”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สิริวรรณ วงษ์หัต. 2535. “บทบาทของตัวละครประกอบในวรรณคดีไทย”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุภัค มหาวรากร. 2540. “การสร้างอารมณ์สะเพื่อนใจในบทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ใน รัชกาลที่ 2 ”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร. 2518. **พระอภัยมณี : การศึกษาในเชิงวรรณคดี**

วิจารณ์. กรุงเทพฯ : สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย.

เสถียร แป้นเหลือ. 2533. “ผ้าในวรรณคดีไทย”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร

มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

เสาวณิต จุลวงศ์. 2536. “โครงสร้างของสังคมในรามเกียรติ์ฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

โสภณ ชูช่วย. 2536. “บทบาทพิเศษของม้าในวรรณคดีไทย”, วิทยานิพนธ์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

โสภณ พฤทธวานิช. 2539. “พุทธปรัชญาเถรวาทในพระอภัยมณี”,

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิต

วิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

อโนทัย จิตบุญ. 2540. “กโบายในเรื่องราชาธิราช: การศึกษาวิเคราะห์”,

ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย บัณฑิต

วิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

อโนทัย จินาพร. 2539. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทละครพระราชนิพนธ์เรื่อง

ดาหลัง”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อาภรณ์ กลแกม. 2539. “แหวน: ในฐานะองค์ประกอบของเรื่องในวรรณคดี

ไทย”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.